

PAPER DETAILS

TITLE: MAKUL DEGER MUHASEBESI YE KONU KAPSAMINDAKI GELISMELER

AUTHORS: Hikmet ULUSAN

PAGES: 113-130

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/938767>

MAKUL DEĞER MUHASEBESİ VE KONU KAPSAMINDAKİ GELİŞMELER

Hikmet ULUSAN

Erciyes Üniversitesi, Yozgat İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Yardımcı Doçent Dr.

FAIR VALUE ACCOUNTING AND THE DEVELOPMENTS IN THE AREA

Abstract: *With today's unpredictable market conditions, investors need to know what an asset is currently worth, rather than what it was worth when it was acquired. Accounting standard setting bodies around the world are at different stages in considering and addressing the issues. Financial Accounting Standards Board and International Accounting Standards Board are currently working on proposals to require recognizing all financial assets and liabilities at Fair Value on the balance sheet and Fair Value-gains and losses in a statement of financial performance. The crusade for Fair Value began in earnest in 1997. For the accounting authorities, Fair Value is more useful to measure assets and liabilities than historic cost. However, opponents of Fair Value Accounting believe that historical cost provides a more useful measure.*

Keywords: *Fair Value, Fair Value Accounting, Assets, Liabilities, Financial Instruments.*

MAKUL DEĞER MUHASEBESİ VE KONU KAPSAMINDAKİ GELİŞMELER

Özet: *Günümüzün ne olacağı önceden bilinmeyen piyasa koşullarında yatırımcılar, varlığın elde edildiği zamandaki değerinden daha ziyade karar alma anındaki değerini bilmek isterler. Dünyadaki, muhasebe standartlarını belirleyici kurumlar, sorunların incelenmesi ve ele alınmasında farklı aşamalarda. Finansal Muhasebe Standartları Kurulu ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu halen bütün finansal varlık ve borçların bilançoya Makul Değerleri ile alınmasını ve Makul Değer kazanç veya zararların gelir tablosunda sunulmasını isteyen öneriler üzerinde çalışıyor. Makul Değer uğruna yapılan mücadele, ciddi olarak 1997 yılında başladı. Muhasebe otoriteleri, varlık ve yükümlülüklerin Makul Değerde değerlendirilmesinin tarihi maliyete göre değerlemeden daha fazla yararlı olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte, Makul Değer Muhasebesine karşı çıkanlar, tarihi maliyetin daha faydalı değerlendirme sağladığına inanırlar.*

Anahtar Kelimeler: *Makul Değer, Makul Değer Muhasebesi, Varlıklar, Yükümlülükler, Finansal Araçlar.*

I. GİRİŞ

Geleneksel olarak finansal tabloların unsurları olan varlıklar, borçlar, gelirler ve giderler tarihi maliyet yaklaşımı ve tarihi maliyet ile Makul Değer Muhasebesinin (Fair Value Accounting) birlikte kullanıldığı karma muhasebe modelinde kayıtlanmaktadır [1]. Ancak, finansal risk yönetim ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler, sermaye piyasalarının evrenselleşmesi, gelişmiş türev ürünleri ve diğer karmaşık finansal araçların kullanımının artması iş ve yatırım çevresinde değişikliklere neden olmuştur [2]. Ayrıca, günümüzün ne olacağı önceden bilinmeyen piyasa koşullarında yatırımcılar, varlığın elde edildiği zamandaki değerinden daha ziyade karar alma anındaki değerini bilmek isterler [3]. Kısacası, şirketin gelecekte nasıl olacağı konusu ile ilgilenirler [4]. Bu gelişmelerin, finansal araçlarla ilgili geleneksel muhasebe kayıtlama ve tarihi maliyete dayalı değerlendirme kavramlarını yeniden düşünmeyi gerektirdiği açıktır [2].

Dünyadaki muhasebe standartlarını belirleyici kurumlar, sorunların incelenmesi ve ele alınmasında farklı

aşamalarda. Pek çok standart belirleyici, finansal araçlar hakkında açıklamalar istemiştir; birkaç standart belirleyici ise, maliyet - Makul Değer (Fair Value)'den oluşan karma değerlendirme kabul eden finansal araçların kayıtlanması ve değerlendirilmesi ile ilgili standartlar yayınlamıştır. Bu kayıtlama ve değerlendirme standartları son derece karmaşık olup bunları çıkaran kurumlar, bu standartları daha fazla çalışmalar yapılana kadar geçici standartlar olmalarını amaçladıklarını ifade etmişlerdir. Finansal araçlar konusunda birkaç önemli muhasebe standardı belirleme kurumu ve diğerleri tarafından yapılan çalışmalar, bu araçların fiyatlanmasında kabul görmüş sermaye piyasaları uygulaması ve finans kavramları ile tutarlı olan kapsamlı Makul Değer değerlendirme yönteminin kabulünü tavsiye etmiştir [2].

Makul Değer Muhasebesi, günümüzde muhasebe standartları konusunda öne çıkan iki kurum olan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB, International Accounting Standards Board) - önceki adıyla Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC, International Accounting Standards Committee) - ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ndeki Finansal

Muhasebe Standartları Kurulu (FASB, Financial Accounting Standards Board)'nın ilgi alanını oluşturmaktadır. Bunlardan IASB, Makul Değer Muhasebesi ile daha çok finansal araçlar açısından ilgilenmektedir. FASB'da, giderek artan bir şekilde ABD işletmelerinin bilanço kalemlerinin Makul Değerlerini daha çok belirtmelerini istemektedir [3]. IASB ve FASB, halen bütün finansal varlık ve yükümlülüklerin bilançoda Makul Değerde sunulması ve Makul Değerdeki değişiklik nedeniyle ortaya çıkan bütün kazanç ve zararların gelir tablosuna aktarılmasını isteyen öneriler üzerinde çalışıyor. Finansal Araçlar Standart Belirleyiciler Ortak Çalışma Grubu (JWG, Financial Instruments Joint Working Group of Standard Setters), FASB'un bütün finansal araçların Makul Değerde sunulmasını isteyen düşüncesini destekler [5].

IASB ve FASB üyeleri, Makul Değer Muhasebesinin pek çok zorluğa neden olduğunu ve önemli bir tartışmayı başlattığını kabul ederler. Makul Değer Muhasebesi konusu, ABD'nde 10 yıldan fazla bir süredir yoğun bir şekilde tartışılmaktadır [6]. ABD'nde, Makul Değer kavramının finansal tablolara dahil edilmesi fikrine karşı tepkiler, muhasebe tartışmalarında nadir görülen bir yoğunlukta ortaya çıkmıştır [7].

IASB, FASB ve diğer önde gelen standart belirleyiciler, Makul Değerin türev finansal araçların değerlendirilmesi ile tek ilgili ve diğer finansal araçlar için de en çok ilgili değerlendirme aracı olduğu sonucuna daha önceden varmıştır [8]. Finansal raporlamada Makul Değerin esas alınması konusu, Avrupa Birliği'nin Uluslararası Muhasebe Standartları / Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IAS/IFRS, International Accounting Standards / International Financial Reporting Standards)'nı benimseme çabalarını oyalayacak gibi görünen finansal araçların Makul Değerde muhasebeleştirilmesine tepkiler ve ABD Menkul Kıymetler Mübadele Komisyonu (Securities and Exchange Commission)'nun yatırım fonlarının Makul Değerde raporlanmasını isteyen önerileri dahil bir kaç sıcak konuya odaklanmıştır [9].

Son zamanlarda, Makul Değer Muhasebesinin finansal araçlara uygulanması konusu, hem IASB'un hem de FASB'un gündemini yoğun bir şekilde meşgul etmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkeler, borsaya kayıtlı şirketler ve bankalar için 2005 yılından itibaren IAS/IFRS'ı uygulamaya başlamışlardır. Türkiye'de ise, Sermaye Piyasası Kurulu ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, IAS/IFRS ile uyumlu düzenlemeler yapmaktadır. Ayrıca, temel yasa durumundaki yeni Türk Ticaret Kanunu taslağına, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu tarafından yayınlanacak standartların IAS/IFRS ile uyumlu olması yönünde hüküm konmuştur. Bunun üzerine, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu, yayınlanacak Türkiye Muhasebe Standartları'nın IAS/IFRS ile uyumu konusunda strateji kararı almıştır

[10]. Dolayısıyla, son zamanlarda gündeme gelmeye başlayan IAS/IFRS'a geçiş süreci ile ilgili çalışmalar doğrultusunda finansal araçlara Makul Değer Muhasebesinin uygulanması, ülkemizin gündemini de meşgul edecek bir konudur.

Bu incelemede, Makul Meğer Muhasebesi ve konu kapsamındaki gelişmeler araştırılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle Makul Değer kavramı, Makul Değerin tanımı ve belirlenmesi, Makul Değerin tarihi maliyet ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Daha sonra, Makul Değer Muhasebesinin değere dayalı muhasebe türü olması nedeniyle değere dayalı muhasebeden bahsedilerek Makul Değer Muhasebesinin özellikleri ile türleri incelenmiş ve ayrıca Makul Değer Muhasebesi ile tarihi maliyetleri esas alan geleneksel muhasebenin karşılaştırılması da yapılarak Makul Değer Muhasebesi genel olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Son olarak da, Makul Değer Muhasebesi kapsamındaki gelişmeler incelenerek Makul Değer Muhasebesi ile ilgili kurumların çalışmaları ve Makul Değer Muhasebesi kapsamındaki eleştiriler irdelenmiştir.

II. MAKUL DEĞER KAVRAMI

Finansal raporlamada Makul Değerin kullanımı bankacılık, muhasebe ve risk yönetimi ile ilgilenen kişiler, düzenleyiciler ve muhasebe standart belirleyicileri tarafından tartışılırken, Makul Değer terimine başvurulmakta ve genellikle de bu terim yanlış anlaşılmaktadır. Çünkü, Makul Değerin kullanımı, farklı bakış açılarına göre farklı anlamları ifade etmektedir [9]. Makul Değer terimi gerçeklik, uygunluk, şeffaklık ve ilgililiği çağırıştır. Makul Değer terimine karşı çıkmak zordur. Ancak, "makul" ve "değer" her iki terimde değerlendiricinin bakış açısına ve bilginin alıcısına bağlıdır. Bu nedenle, kimin için Makul Değer sorusunu sormak ve Makul Değerin başkaları için uygun olup olmayacağını düşünmek gerekir [11]. Böyle olmakla birlikte, Makul Değerin kullanımının, finansal raporlamanın önemli bir unsuru olduğu konusunda genel bir uyum vardır [9].

Finansal araçların Makul Değeri, finansal aracın cari bir işlemde istekli katılımcılar arasında alınıp satılabileceği fiyatı temsil eder. ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GAAP, Generally Accepted Accounting Principles)'ne göre bir varlığın Makul Değeri, tasfiye işleminden daha ziyade varlığın cari bir işlemde istekli katılımcılar arasında alınıp satılabileceği fiyatıdır. Bilançonun diğer tarafında borçların Makul Değeri, tasfiye işleminden daha ziyade bir borcun cari bir işlemde istekli katılımcılar arasında maruz kalınacağı ya da ödeneceği tutarıdır [3]. Şirketin Makul Değeri ise, piyasa kapitalizasyonu olup şirketin hisse senetlerinin toplam fiyatı; şirketin satıcı olması nedeniyle şirketin toplam değeridir [12].

Makul Değerin kavramsal olarak üstün olduğu

kabul edilir. Çünkü, Makul Değer, cari ekonomik koşullar ile ilgili piyasanın değerlendirmesini yansıtır. Bu nedenle, finansal araçların Makul Değerinin tam rekabet bir piyasada belirlendiği düşünülür. Finansal araçların Makul Değeri, cari piyasa gelir oranına göre iskonto edilen beklenen nakit akımlarının bugünkü değerini temsil eder ve bu değerın değerlendirme tarihine kadar elde edilebilir bütün bilgileri yansıttığı kabul edilir [13].

III. MAKUL DEĞERİN TANIMI VE BELİRLENMESİ

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından yayınlanan IAS – 39 “Finansal Araçlar: Kayıtlanması ve Değerlemesi” standardında Makul Değer, “ taraflar arasındaki herhangi bir ilişkiden etkilenmeyecek şartlar altında, bilgili ve istekli taraflar arasındaki işlemde bir varlığın karşılığında el değiştirebileceği veya karşılığında bir yükümlülüğün ödenebileceği meblağ” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, işletmenin herhangi bir tasfiye sürecine girme, faaliyetlerinde önemli bir kısıntıya gitme veya ters pozisyon sağlayan bir işlem gerçekleştirme niyet veya ihtiyacında olmaksızın işletmenin sürekliliği kavramı altında faaliyet gösterdiği varsayımına dayanır. Bundan dolayı, Makul Değer, işletmenin gerçekleştirmek istemediği bir işlem, tasfiye veya satış nedeniyle elde edeceği veya ödeyeceği bir tutar değildir [14].

FASB tarafından yayınlanmış olan “Makul Değer Değerlemeleri” taslak standardında Makul Değer, “bir varlık veya yükümlülüğün cari bir işlemde bilgili ve birbirleri ile ilişkili olmayan istekli katılımcılar arasında el değiştirebileceği fiyat” olarak tanımlanmıştır [15]. Bu tanım, Makul Değer tanımının geçtiği diğer FASB standartlarındaki Makul Değer tanımlarının da yerini alacaktır. Daha basit bir şekilde Makul Değer, iki tarafın bir mübadele işleminde kabul ettiği fiyat olarak tanımlanabilir [16]. İstekli katılımcıların ilgili faktörler ile ilgili ortak bir anlayış düzeyine sahip, aynı piyasada iş yapabilecek ve baskı altında olmadığı varsayılır [17].

Makul Değer, aynı zamanda cari değer olarak da ifade edilmektedir [18]. Makul Değer terimi kayıtlı değer (entry value), çıkış değeri (exit value) ve kullanımdaki değer (value-in-use) gibi farklı değer kavramlarını içeren bir kavramdır. Kayıtlı değer, bir varlığın edinim fiyatı ya da eğer nispi fiyatlar değişirse bir varlığın yerine koyma maliyetidir. Çıkış değeri, bir varlığın satıldığı ya da tasfiye edildiği andaki cari satış fiyatı yani net gerçekleşebilir değeridir. Net bugünkü değer olarak da ifade edilen kullanımdaki değer ise, bir varlığa özgü artan firma değeri olup söz konusu varlığın cari ekonomik değerini yansıtır. Söz konusu değerlerin her biri, birbirinden farklı olabilir. Özellikle de, kullanımdaki değer, diğer iki değer kavramından önemli ölçüde farklılık gösterebilir. Çünkü, kullanımdaki değer, varlıklar arasında istismar edilen sinerjiler dahil yönetim

becerisindeki farklılığı yansıtır. Böylece, kullanımdaki değer ile çıkış değeri ve kayıtlı değer arasındaki farklılıklar, yönetim becerisinin göstergesidir [19]. Bundan dolayı, standart belirleyicilerin, söz konusu üç kavram arasında seçim yapması gerekir. Makul Değer ile değerlemenin amacını, finansal tablo kullanıcılarına karar alma anında zamanlı bilginin üretilip sunulması oluşturmaktadır. Bu nedenle, Makul Değer olarak kullanım değerine göre daha objektif olan ve cari piyasa değerini yansıtan çıkış değerinin esas alınması uygun olacaktır. Bu değer, aynı zamanda yukarıdaki Makul Değer tanımlarından da anlaşılacağı üzere Makul Değerin özünü oluşturan cari piyasa değeri ile de tutarlıdır. Bu durumda, çıkış değeri ve kayıtlı değer birbirine eşit olacaktır. Ancak, Makul Değer olarak çıkış değerinin veya kayıtlı değerın esas alınması sadece aktif bir piyasası olan varlıklar ve yükümlülükler için mümkündür. Aktif bir piyasası olmayan varlıklar ve yükümlülükler için ise, Makul Değer olarak çıkış değeri veya kayıtlı değer kullanılamayacak olup bu durumda Makul Değer olarak kullanımdaki değerin esas alınması uygun olacaktır. Kullanımdaki değer tahminlere dayanan bir cari piyasa değeridir. Bu nedenle, kullanımdaki değer, bu değeri belirleyen kişi veya kurumun yargısına göre subjektiflik içerebilir.

Aktif bir piyasası var olan varlık ve borçlar için Makul Değerleri belirlemek kolaydır. Ancak, aktif bir piyasası olmayan ya da daha az likit piyasası olan varlık ve borçlar için Makul Değerin belirlenmesi zor olacaktır. Bu durumda kayıtlı değer, çıkış değeri ve kullanımdaki değer birbirinden farklı olabilmektedir [20]. Aktif bir piyasası olmayan finansal varlık ve borçların Makul Değerleri piyasa yaklaşımı, gelir yaklaşımı ve maliyet yaklaşımı gibi çeşitli değerlendirme yaklaşımları kullanılarak tahmin edilebilir [15]. Makul Değer tahminleri, diğer muhasebe tahminlerinden farklıdır. Çünkü, piyasa fiyatları mevcut olmadığı zaman işletme yönetimi, Makul Değeri piyasadaki bireylerin her birinin oluşturacağı yaklaşım ve varsayımları yansıtan uygun yaklaşım ve varsayımları kullanarak tahmin etmelidir [21].

Makul Değerin belirlenmesi konusunda IAS – 39, IAS - 39 ile aynı özellikte olan Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ Seri: XI, No: 25’in finansal araçlara ayrılmış kısmı, finansal araçlar ile ilgili JWG’un önerileri ve FASB “Makul Değer Değerlemeleri” taslak standardında yer alan hükümler hemen hemen aynı özelliktedir. FASB “Makul Değer Değerlemeleri” taslak standardında, Makul Değerin tespit edilmesi ile ilgili bir hiyerarji geliştirmiştir. Buna göre, Makul Değerin tahmini için 3 seviye hiyerarjisi oluşturulmuş olup bu seviyeler özetle aşağıdaki gibidir [15].

Seviye 1: Makul Değerin tahmini, değerlendirme tarihinde ya da değerlendirme tarihine yakın bir tarihteki aynısı olan varlık ve borçlar ile ilgili gözlemlenebilir

(kote edilmiş) piyasa fiyatlarına göre yapılmalıdır.

Seviye 2: Eğer aktif bir piyasada aynı varlıklar ve borçların gözlemlenebilir piyasa fiyatı yoksa, Makul Değerin tahmini değerlendirme tarihinde ya da değerlendirme tarihine yakın bir tarihteki benzer varlıklar veya borçların gözlemlenebilir piyasa fiyatlarına göre yapılmalıdır. Bu seviyede, farklılığa göre düzeltme yapılabilir.

Seviye 3: Eğer aktif bir piyasada aynısı ya da benzer varlıklar ve borçların gözlemlenebilir piyasa fiyatları yoksa ya da benzer varlıklar ve borçlar arasındaki farklılıklar objektif bir şekilde belirlenemiyorsa, Makul Değer piyasa yaklaşımı, gelir yaklaşımı ve maliyet yaklaşımı ile tutarlı olan çeşitli değerlendirme yöntemleri kullanılarak tahmin edilmelidir.

Yukarıda da görüldüğü gibi Makul Değer hiyerarjisi, üç seviyede de bütün Makul Değer tahminleri için kullanılması gereken piyasa girdilerine öncelik tanımaktadır [22]. İlk iki seviye, değerlemede piyasa yaklaşımının farklı yönlerini kapsar. Sadece seviye 3, değerlemede piyasa girdilerinin kullanımının önemini belirtir, ancak gerekli olduğu zaman işletmenin kendi dahili tahminler ve varsayımlarının kullanımına da olanak sağlar [17]. FASB "Makul Değer Değerlemeleri" taslak standardında yer alan Makul Değerin tespit edilmesi ile ilgili hiyerarji, Makul Değerin özünü oluşturan cari piyasa değerinin kullanılmasına öncelik tanınması nedeniyle uygun bir yaklaşımdır.

IV. MAKUL DEĞERİN MALİYET DEĞERİ İLE İLİŞKİSİ

Maliyet, kısaca satın alınan mal ve hizmetler için elden çıkarılacak kaynakların para cinsinden ifadesidir. Tarihi maliyet ise, varlıkların işletmeye girdikleri tarihteki katlanılmış, onlara yüklenilmiş olan maliyet olarak tanımlanabilir. Bir varlığın tarihi maliyeti, varlığın elde edildiği tarihteki değişim fiyatıdır. Değişim fiyatı ise, işletmelerin satın alma işlemi sırasında satıcıya varlık için ödemeleri gereken para tutarıdır. Bir borcun tarihi maliyeti, borcun ortaya çıktığı işlem sırasındaki değişim fiyatıdır. Borcun nakden kredi alma veya müşterilerden peşin tahsilat yapma şeklindeki değişim fiyatı, borçlanılan kişi veya kurumdan işletmelerin yaptıkları tarihi tahsilata eşittir [23].

Maliyet değeri, bir ticari işlemin ortaya çıktığı tarihteki Makul Değerinin en iyi temsilcisidir. Bu nedenle, mal ve hizmetler ortaya çıktıkları tarihte maliyet değerleri ile kaydedilirler. William Paton'a göre "Değer ve maliyet karşılıklı ve birbirini dışlayan terimlerdir. Ancak, satın alma zamanında en azından pek çok işlem için maliyet ve değer esas itibarıyla aynıdır. Bir varlık satın alındığında bu varlığın bedeli nakit dışında bir ödeme aracı ile yapılacaksa, bu durumda satın alınan varlığın maliyeti bu varlık gibi diğer varlıkların makul

piyasa değeri tarafından belirlenir. Gerçekte, maliyet, satın alma tarihindeki Makul Değerin hemen hemen aynısı olduğundan esas itibarıyla önemlidir. Maliyet en önemli unsur değildir. Çünkü, maliyet ödenen bir tutarı temsil eder. Maliyet satın alınan varlığın değerinin bir ölçüsü olarak önemlidir" [7].

Fiyatların istikrarlı olduğu, başka bir ifadeyle muhasebeye değişmez bir ölçü birimi olarak kullanılan paranın değeri dönemden döneme aynı kaldığı sürece varlıkların tarihi maliyetler ile finansal tablolarda yer alması, bu tabloların işletmelerin gerçek durumunu yansıtmaları açısından bir sorun doğurmamaktadır. Ancak enflasyon, deflasyon ve teknolojik gelişmelerin olduğu dönemlerde varlıkların ve borçların bilançoda tarihi maliyetleri ile görünen değerleri, onların cari piyasa değerlerini yani Makul Değerlerini yansıtmayacaktır. Bu dönemlerde Makul Değer hızlı bir şekilde değişir ve bu değişiklik yukarıya veya aşağıya doğru olabilir. Enflasyonist bir ortamda, değerin daima yukarıya doğru olacağı konusunda kesin bir varsayım vardır. Bu yüzden, tarihi maliyetin Makul Değerden daha düşük olduğu görüşü hakimdir. Bu durumda, eski bir varlığın kârlı satılmasıyla, anlık kazançlar kolaylıkla ortaya çıkabilir. Çünkü, GAAP, bütün varlıklardaki değer azalışının kaydedilmesini ve aşırı değerlemeden uzak kalınmasını ister. Bu durumda defter değeri ile Makul Değer arasındaki ilişki tek yönlüdür. Ancak, sıfır veya daha düşük enflasyon dönemlerinde değer azalma eğilimi gösterebilir. Bunun nedeni ise, teknolojiye gelişmelerdir. Bugünün kişisel bilgisayarlarının maliyeti, sadece üç yıl önce imal edilen kişisel bilgisayarların maliyetinin yarısı kadardır ve üç yıl öncesinin maliyeti ile iki adet kişisel bilgisayar imal edilebilir. Bu olgu, üretimde kullanılan makineler ve teçhizat için de geçerlidir [24]. Muhtemelen geleneksel muhasebenin mevcut tarihi maliyet yaklaşımı, Tarihi Makul Değer Muhasebesi olarak daha iyi nitelendirilebilir [7].

Özetle, maliyet değeri ticari işlemin ortaya çıktığı tarihte en uygun Makul Değer olacaktır. Ancak, enflasyon, deflasyon ve teknolojik gelişmelerin olduğu dönemlerde varlık ve borçların cari piyasa değerleri değişebilir. Bu dönemlerde, varlıkların ediniminden ya da borca maruz kalındığı tarihten sonraki dönemlerde maliyet değeri tarihi maliyet olacağı için varlıkların ve borçların cari piyasa değerlerini yani Makul Değerlerini temsil etmeyecektir.

V. MAKUL DEĞER MUHASEBESİNE GENEL BAKIŞ

Makul Değer Muhasebesi, değere dayalı muhasebe türüdür. İşletmeler, kamu raporlama gereksinimleri için Makul Değer Muhasebesini kullanabilecekleri gibi kendi yatırım ve ticari kararlarının alınması, riskin ölçülmesi ve yönetilmesi, sermayenin farklı iş alanlarına dağıtımının yapılması ve tazminatların hesaplanması gibi bir çok

dahili işlemleri için de finansal araçları Makul Değerleri ile değerlemeye tabi tutabilirler [9].

Geniş anlamıyla Makul Değer Muhasebesi, bütün varlık ve yükümlülüklerin bilançoda Makul Değerleri ile sunulması ve bu varlık ve yükümlülüklerin Makul Değerlerinde ortaya çıkan değişikliklerin neden olduğu kazanç veya zararların ortaya çıktıkları dönemin gelir tablosuna yansıtılmasıdır. Dar anlamda Makul Değer Muhasebesi ise, günümüzde JWG tarafından önerildiği gibi bütün finansal araçların bilançoda Makul Değerleri ile sunulması ve Makul Değerlerindeki değişikliklerden kaynaklanan kazanç veya zararların dönemin gelir tablosuna yansıtılmasıdır. Makul Değer Muhasebesi, cari değer muhasebesi olarak da ifade edilir. Makul Değer Muhasebesi ve cari değer muhasebesi terimleri, sık sık birbirinin yerine kullanılmaktadır [24].

Makul Değer Muhasebesinin işletmelerin bütün varlık ve yükümlülüklerini kapsayacak şekilde uygulanması şimdilik mümkün gibi gözükmemektedir. Bunun nedeni ise, finansal varlıklar dışındaki varlıkların güvenilir Makul Değerlerinin elde edilmesinin zor olmasıdır [25]. Çünkü, her varlık veya yükümlülüğün aktif bir piyasası olmayacağı gibi, özellikle de finansal araçlar dışındaki varlıkların birden fazla piyasası (üretici, toptancı ve perakende piyasalar) ve dolayısıyla da bir den fazla değeri var olabilir. Böyle durumlarda, Makul Değerin hangi değer olacağı başlıca sorun olacaktır. Bu nedenle, bugünün tarihi maliyet yaklaşımını esas alan geleneksel muhasebede var olan belirsizlik kadar olmasa bile, Makul Değer Muhasebesinde de büyük belirsizlikler olacaktır. Daha iyi bilgi sağlanmasının tamamen aksine, öylesine pek çok açıklama yapılmak zorunda olunacaktır ki, bu da finansal tablo kullanıcılarını ümitsizliğe düşürecektir [24]. Özetle, Makul Değer Muhasebesinden istenen amaca ulaşılabilmesi için, Makul Değer Muhasebesinin uygulanacağı ülkede güçlü sermaye piyasaları ve güçlü muhasebe örgütleri ile bağımsız dış denetim işlevinin bulunması gerekir. Ancak, bu takdirde üretici, toptancı ve perakendeci gibi birden fazla piyasası olan varlıklar için hangi piyasada oluşan değer Makul Değer olarak esas alınacağı karara bağlanabilir ve bu piyasada Makul Değer güvenilir bir şekilde ortaya çıkabilir. Aksi takdirde, Makul Değerleri esas alan Makul Değer Muhasebesinin uygulanması fayda yerine zarar getirebilir.

Yukarıdaki nedenlerden dolayı, günümüzde Makul Değer Muhasebesi, finansal araçlara uygulanmaya çalışılmaktadır. Finansal araç tanımında tam bir uyum yoktur. Böyle olmakla birlikte finansal araçlar; alacaklar, borçlar, hisse senetleri gibi asli finansal araçlar ile futures, forward ve opsiyon sözleşmeleri, faiz haddi ve döviz kuru swapları gibi türev finansal araçlardan oluşur. Dolayısıyla, banka hesap bakiyeleri, alacaklar ve borçlar, sermayeyi ve borçlanmayı temsil eden menkul kıymetler, türev araçlar ve mala dayalı bazı sözleşmeler finansal

araçlar olarak kabul edilebilir [26].

V.1. Makul Değer Muhasebesi ve Değere Dayalı Muhasebe

Varlıkların bilançoda tarihi maliyet ya da Makul Değerleri ile sunulup sunulmayacağı konusu, uzun zamandan beri pek çok yönden tartışılmıştır. Özellikle de, batı ekonomilerinde enflasyonun oldukça yüksek olduğu 1970’li yıllarda, cari değerlere doğru genel bir hareket yoğun bir şekilde tartışıldı [27]. Değere dayalı muhasebe, maliyet dağıtımı ve eşleştirme gibi geleneksel ilkelere bağlı olan maliyete dayalı geleneksel muhasebenin alternatifi olan muhasebe uygulamasıdır. Değere dayalı muhasebe ikame maliyeti, çıkış değeri yani net gerçekleşebilir değer, cari piyasa değeri, Makul Değer, kullanımdaki değer yani net bugünkü değer, işletmeye özgü değer gibi farklı değerlendirme yöntem ve kavramlarını içeren bir muhasebedir [28].

Değeri dayalı muhasebenin tarihini incelediğimiz zaman, değere dayalı muhasebenin farklı şekillerde uygulandığını görmekteyiz. Değere dayalı muhasebenin ilk türü, 1970’li yıllarda çeşitli sermayenin korunması kavramları ile ilgili olarak şiddetli bir şekilde tartışılan “Fiyat – Değişim Muhasebesi”dir. Değere dayalı muhasebenin ikinci türü ise, 1980’li yılların ortasında gündeme gelen ve günümüzde özellikle finansal araçlar ve türev ürünler üzerinde yoğunlaşan “Makul Değer Muhasebesi”dir. Fiyat değişim muhasebesi, parasal olmayan varlıklar üzerinde yoğunlaşırken; Makul Değer Muhasebesi değerlerinde aşağıya veya yukarıya doğru dalgalanmalar olan finansal varlıklar ve yükümlülükler üzerine odaklanmaktadır. Değere dayalı muhasebenin üçüncü türü ise “Değer Düşüklüğü Muhasebesi”dir. Bu değere dayalı muhasebe türü, kârlılıktaki azalmadan kaynaklanan varlıkların değerinde önemli ölçüde ortaya çıkan değer düşüklüğünün muhasebeleştirilmesi ile karakterize edilir [28].

1970’li yıllarda gündeme gelen fiyat değişim muhasebesi, yüksek enflasyonun olduğu ekonomilerde reel varlıkların muhasebeleştirilmesi konusu ile ilgilenirken; günümüzde finansal araçların muhasebeleştirilmesi üzerine odaklanan Makul Değer Muhasebesi, menkul kıymetlerin fiyatlarında ve faiz oranlarındaki dalgalanma nedeniyle riske maruz kalan finansal piyasalardaki muhasebe problemlerini ele almaktadır. Değer düşüklüğü muhasebesi, Japonya gibi deflasyonun olduğu ekonomilerde bir muhasebe problemi olarak sabit varlıklar üzerinde duran bir değere dayalı muhasebe türü olarak karakterize edilir. Bu üç değere dayalı muhasebe türünün ortak özellikleri, piyasa değerindeki değişiklikleri ele almalarıdır. Değere dayalı muhasebenin bu üç türünde de önemli olan şey, sadece ekonomik olayların ve finansal riskin şeffaflığı ve açıklanması sorunu değil aynı zamanda sermaye ve gelir de önem taşımaktadır [28].

Yukarıda da görüldüğü gibi, değere dayalı muhasebenin üç türünün her biri, farklı ekonomik ve sosyal koşullarda ortaya çıkmıştır. Değere dayalı muhasebenin dördüncü türü ise, günümüzde belirgin bir biçimde diğerlerine göre öne çıkan maddi olmayan duran varlıklarla ilgilidir. Finansal varlıklar, maddi duran varlıklar ve diğer duran varlıklardan farklı özellikte olan şerefiye, patent ve know-how gibi maddi olmayan duran varlıklar, mali yıl sonunda piyasa değerleriyle değerlendirilecektir. Bu durumda, gelecekte nakit akımı yaratma yeteneği olarak tanımlanan varlıklar, bugünkü değerleri ile değerlendirilir. Bu değere dayalı muhasebe türü, yapısal ekonomiden bilgi yoğun ekonomiye geçiş şeklinde ortaya çıkan değişim sürecinde şerefiyenin piyasa değerinin ve bir bütün olarak da işletmenin değerinin ön plana çıkması nedeniyle ortaya çıkmıştır [28].

Bugünün değere dayalı muhasebesi ile 1970'li yılların değere dayalı muhasebesinin her ikisi de piyasa değerinin kullanımını desteklemesine rağmen, bugünün değere dayalı muhasebesi yani Makul Değer Muhasebesi, esas itibarıyla 1970'li yılların değere dayalı muhasebesinden yani fiyat - değişim muhasebesinden farklıdır. Özetle, ikisi arasındaki temel farklılık, iki değere dayalı muhasebe türünün temel ekonomik esaslarındaki farklılıklar ile ilgilidir [28].

V.2. Makul Değer Muhasebesinin Türleri

Makul Değer Muhasebesi uygulamasını finansal araçlar açısından ele aldığımızda, uygulanmasına göre Makul Değer Muhasebesini ikiye ayırabiliriz. Bunlar;

i) Kısmi Makul Değer Muhasebesi (Piecemeal Fair Value Accounting) ve

ii) Tam Makul Değer Muhasebesi (Full Fair Value Accounting)'dir.

Kısmi Makul Değer Muhasebesi, bir kısım finansal varlık ve yükümlülüklerin Makul Değerlerine bir kısmının ise tarihi maliyet değerlerine göre değerlendirildiği ve bazı finansal araçların Makul Değerlerindeki değişiklikler sonucu ortaya çıkan kazanç veya zararlarının gelir tablosunda sunulduğu, bazılarının ise finansal tablo dipnotlarında açıklandığı ya da hiç bir şekilde sunulmadığı Makul Değer Muhasebesi uygulamasıdır [5]. Günümüzde, IAS – 39 standardı ve bazı FASB standartlarında istenen uygulamalar, Kısmi Makul Değer Muhasebesi uygulaması şeklindedir.

Tam Makul Değer Muhasebesi ise, bütün finansal araçların bilançoda Makul Değerleri ile gösterildiği ve finansal araçların Makul Değerlerindeki değişikliklerden kaynaklanan kazanç veya zararların dönemin gelir tablosunda sunulduğu Makul Değer Muhasebesi uygulamasıdır [5]. JWG tarafından önerilen finansal

araçların Makul Değer ile değerlendirilmesi uygulaması, Tam Makul Değer Muhasebesi uygulaması şeklindedir.

V.3. Makul Değer Muhasebesinin Tarihi Maliyetleri Esas Alan Geleneksel Muhasebe İle Karşılaştırılması

Sermayenin nominal olarak korunmasını amaçlayan geleneksel muhasebe, maliyet dağıtımı ve eşleştirme gibi geleneksel ilkelere bağlı olan maliyete dayalı muhasebedir. Geleneksel muhasebede varlık ve yükümlülükler, tarihi maliyetleri ile kayıt edilmekte ve işletmede kaldıkları sürece maliyetlerinin değişmeyeceği varsayılmaktadır. Dolayısıyla, finansal araçların tarihi fiyatları, hem tarihi bir faiz oranını hem de gelecekteki nakit akımlarının tarihi tutarlarını, zamanlamasını ve belirsizliğini yansıtır [29]. Geleneksel muhasebede finansal araçların değerindeki artış, sadece finansal varlıklar nakde dönüştüğünde ve finansal borçlara maruz kaldığı zaman kayıtlıdır. Geleneksel muhasebede değerlendirme yöntemi olarak kullanılan maliyet değeri, finansal araçların değeri kısa zamanda önemli ölçüde değiştiğinde genellikle uygun bir değerlendirme yöntemi olmayacaktır. Ayrıca, çok az maliyetle veya maliyetsiz olarak elde edilen finansal araçlar, hızlı bir şekilde büyük kazanç veya zararlara neden olabilen önemli bir varlık veya borç olabilirler [30].

Makul Değer Muhasebesi, geleneksel muhasebenin aksine mevcut piyasa koşullarını yansıtır. Dolayısıyla, finansal varlık ve yükümlülüklerin mevcut piyasa değerleri üzerinden kayıtlı olmasına olanak sağlayarak bunların piyasa değerleri konusunda bilgi sağlar. Ayrıca, Makul Değer Muhasebesinde finansal araçların Makul Değerlerindeki değişikliklerden kaynaklanan kazanç veya zararlar, bu değişikliklerin ortaya çıktığı dönemin kâr veya zararına dahil edilmektedir.

Makul Değer Muhasebesi ile geleneksel muhasebe arasındaki farklılıklar şöyle özetlenebilir [29, 31]:

i) Makul Değer Muhasebesi benzer görünen şeyleri benzer, farklı görünenleri de farklılaştırır. Oysa, geleneksel muhasebe farklı görünen şeyleri benzer, benzer görünenleri de farklılaştırmaktadır.

ii) Makul Değer Muhasebesi, mevcut ekonomik koşullar altında varlıklardan beklenen yararlar ve yükümlülüğe maruz kalınmanın maliyeti hakkında bilgi sağlar. Geleneksel muhasebenin esas aldığı tarihi maliyetler de, varlıklardan beklenen yararlar ve yükümlülüğe maruz kalmanın maliyeti hakkında bilgi sağlar. Ancak tarihi maliyetin sağladığı bilgi, varlıkların satın alındığı ya da yükümlülüğe maruz kaldığı zamandaki ekonomik çevre koşullarına göre değildir.

iii) Makul Değer Muhasebesi varlığın satın

aldığı, satıldığı, elde tutulmaya devam edildiği ve yükümlülüğe maruz kalındığı, yükümlülüğün yerine getirildiği, borçlu olmaya devam edildiği zamanda ortaya çıkan fiyat değişikliklerinden kaynaklanan kâr veya zararları raporlar. Tarihi maliyetleri esas alan geleneksel muhasebe ise, sadece varlığın satılması veya yükümlülüğün yerine getirilmesi olayının gerçekleştiği zamandaki fiyat değişikliklerinden kaynaklanan kâr veya zararları raporlar. Oysa, kazanç veya zarar, sadece satış ortaya çıktığında ya da yükümlülük yerine getirildiğinde ortaya çıkmaz.

iv) Makul Değer Muhasebesinde, raporlanacak tutarın belirlenmesinde cari piyasa değeri kullanır. Cari piyasa değerinin tahmin edilmesi gerekebilir. Geleneksel muhasebede ise raporlanacak tutar, işletme dışındaki piyasa verilerine başvurulmaksızın dahili olarak geçmişteki işlem fiyatları hakkında elde edilen bilgilere dayalı olarak hesaplanır.

VI. MAKUL DEĞER MUHASEBESİ KAPSAMINDAKİ GELİŞMELER

Bütün dünyada ortak bir muhasebe çatısının oluşturulması yönündeki gelişmelere ilaveten muhasebeciler ve standart belirleyiciler, sürekli bir şekilde risk yönetimine tahsis edilen ve yatırımcıların, risk yöneticilerinin ve diğer işletmelerin ihtiyaçlarına cevap veren alışılmadık yeni ürünler ve yatırımlar tasarlamaya devam eden finansal kurumlar ve diğer işletmelere uyum sağlamanın zorluğu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle problemler, finansal araçların nasıl muhasebeleştirileceği konusunda ortaya çıkmaktadır [30].

Finansal araçların muhasebeleştirilmesi işlemleri konusundaki reform ihtiyacı, piyasada ortaya çıkan bazı gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu gelişmelerden birincisi, finansal yenilikler olup; bu yenilikler, finansal araçlar arasındaki farklılıkların anlaşılmasını güçleştirmiş ve geleneksel olarak likit olmayan ve ticaretinin yapılmadığı düşünülen araçlar ile ilgili piyasaların gelişmesine katkı sağlamıştır. İkincisi, bankacılık, menkul kıymetler ve sigorta hizmetleri ile ilgili farklı muhasebe işlemlerinin, aynı ekonomik işlevi yerine getirmeleri nedeniyle aşama aşama ortadan kalkmasıdır. Üçüncüsü ise, finansal kurumların sundukları hizmetlerin türünde artış olmasıdır. Bu yüzden, uzun dönem boyunca uygulanabilir görünmeyen karma muhasebe modeli geliştirilmiştir [32].

Makul Değer uğruna yapılan mücadele, ciddi olarak 1997 yılında başlamıştır. 1997 yılında, bazı ülkelerden muhasebe kurumları bir araya gelerek finansal araçların Makul Değer ile değerlendirilmesi konusunda uluslararası muhasebe standartları önerisi geliştirmesi için JWG'ü kurmuştur [33]. Finansal varlık ve yükümlülüklerin finansal tablolarda Makul Değerleri ile

raporlanmasına doğru yapılan çalışmaların iki sebebi vardır. Bu sebeplerden birincisi, finansal varlık ve borçlar hakkında Makul Değerin tarihi maliyete dayalı bilgilerden daha ilgili bilgi sağlamasıdır. İkincisi ise, bazı finansal varlıkların Makul Değerde değerlendirildiği, pek çok finansal borç ile birlikte diğerlerinin tarihi maliyete göre değerlendirildiği karma değerlendirme modelinin, günümüzün karmaşık finansal araçları ve risk yönetim stratejileriyle başa çıkamamasıdır [31].

Son yıllarda, IASB, FASB, Avrupa Birliği ve diğerleri tarafından, finansal araçların Makul Değerde değerlendirilmesi konusunda çok miktarda doküman, yeni standartlar ve bildirimlerin yayınlandığı veya mevcut olanların hepsinin iyileştirildiği ve güncelleştirildiği yönünde çalışmalar yapıldığı görülmektedir [30]. Bununla birlikte, bu sırada finansal raporlamada Makul Değerlerin kullanılmasına karşı şiddetli tepkiler de ortaya çıkmıştır. Makul Değer Muhasebesi kapsamındaki gelişmeler ile ilgili olarak aşağıda Makul Değer Muhasebesi ile ilgili kurumların çalışmalarından ve bu arada finansal raporlamada Makul Değerlerin kullanımına yönetilen eleştiriler üzerinde durulmuştur.

VI.1. Makul Değer Muhasebesi ile İlgili Kurumların Çalışmaları

Yukarıda da ifade edildiği gibi son yıllarda IASB, FASB, Avrupa Birliği ve diğerleri tarafından, finansal araçların Makul Değerde değerlendirilmesi konusunda çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Aşağıda, sadece günümüzde muhasebe standartları oluşturma konusunda öne çıkan iki kurum olan IASB ve FASB ile taslak standart olarak yayınlandığında çok fazla tartışmalara neden olan JWG'un Makul Değer Muhasebesi ile ilgili çalışmalarından bahsedilmiştir.

VI.1.1. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB)

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB), Makul Değer Muhasebesi ile daha çok finansal araçlar açısından ilgilenmektedir. IASB'un yerine aldığı IASC, Mart 1997'de finansal araçlar ile ilgili önemli kayıtlama ve değerlendirme sorunlarının incelendiği bir "Discussion Paper" yayınladı. Bu "Discussion Paper"da IASC, bütün finansal araçların Makul Değerleri ile değerlendirilmesini önermiştir. "Discussion Paper" ile ilgili olarak alınan yorumlar doğrultusunda IASC, finansal araçların kayıtlama ve değerlendirme sorunlarını iki aşamada ele almaya karar vermiştir. Bu aşamalardan birincisi, finansal araçların kayıtlanması ve değerlendirilmesi konusunda acil bir standart ihtiyacının karşılanması ile ilgili bir standart geliştirilmesini kapsayan aşamadır. İkinci aşama ise, finansal araçların kayıtlanması ve değerlendirilmesi konusunda ulusal standart belirleyiciler ile işbirliği içinde kapsamlı ve daha uzun vadeli standardın geliştirilmesine dair çalışmaları

kapsayan aşamadır. IASC, IAS - 39'un onaylandığı Aralık 1998'de ilk aşamayı tamamlamıştır. IAS - 39'un onaylanması, kurulun bütün finansal araçların Makul Değerde raporlanmasını önerdiği "Discussion Paper"a doğru bir ilerlemenin göstergesidir. IASC, finansal araçların kayıtlanması ve değerlemesi ile ilgili kapsamlı ve daha uzun vadeli bir standardın geliştirilmesine katkıda bulunmak için 1997 yılının sonunda JWG'a katılmaya karar vermiştir. JWG'un taslak standardının, IASC'nin taslak standardı olması beklenir [34].

IAS - 39, geçici bir standarttır [30]. Bu standart, Mart 1999'da yayınlanmış olup 1 Ocak 2001'de başlayan hesap dönemi itibariyle yürürlüğe girmiştir. IAS - 39 parasal varlıkların, parasal borçların, türev araçların ve iştiraklerin mali tablolara ne şekilde yansıtılacağı, değerlemesi ve mali tablolardan hangi şartlarda çıkarılması gerektiği konularında kuralları belirleyen bir standarttır.

Temmuz 2001'de IASB, ilk teknik proje gündeminin bir bölümü olarak IAS - 32 "Finansal Araçlar: Açıklanması ve Sunumu" başlıklı standart ile IAS - 39 standardı dahil bir çok standardı iyileştirme projesi üstleneceğini ilan etmiştir. IAS - 32, IAS - 39'dan önce yayınlanan ve mali tabloların tamamlayıcı bir parçasını oluşturan dipnotlarda finansal araçların ne şekilde açıklanması ve sunulması gerektiği konularını kapsamı bakımından IAS - 39'un temelini teşkil eden bir standarttır. IAS - 39 ve IAS - 32'nin revize edilmiş hali, Aralık 2003'de yayınlanmıştır. IAS - 39 ile ilgili yapılan iyileştirmeler arasında, işletmelere finansal varlık ve borçların Makul Değerleri ile değerlendirilmesi konusunda seçimlik bir hak getirilmesi de yer almaktadır. Ancak, ilk kez elde edilen finansal varlık ve ilk kez maruz kalınan finansal yükümlülüklerin değerlendirilmesinde, Makul Değer ile değerlendirme seçeneğini tercih eden işletmeler, daha sonradan bu seçeneğin kullanımından vazgeçemezler. Makul Değer ile değerlemenin isteğe bağlı hala getirilmesinin sebebi, IAS - 39'un uygulamasını - özellikle işletmelerin IAS - 39'un karma değerlendirme modeli kapsamında düzenledikleri finansal tabloların etkili bir karşılaştırma yapmayı engelleyecek şekilde değişkenlik gösterdiği durumları - basitleştirmektir. IASB'un toplantılarına katılan ve Makul Değer ile değerlemenin isteğe bağlı hale getirilmesi konusunda yorum yapan banka gözetimcileri, menkul kıymet şirketleri ve sigortacılar dahil bazı katılımcılar, Makul Değer seçeneğinin uygunsuz bir şekilde kullanılabileceği kaygılarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların kaygıları, esas itibariyle işletmelerin Makul Değer ile değerlendirme seçeneğini, Makul Değerleri doğrulanabilir olmayan finansal varlık ve finansal yükümlülüklerle uygulayabilecekleri konusunda olmuştur. Böyle olunca da katılımcılar, bu finansal varlık ve borçların değerinin subjektif olacağını ve işletmelerin finansal varlık ve yükümlülüklerin Makul Değerlerini uygunsuz olarak kâr veya zararı etkileyecek şekilde

belirleyebileceklerini ifade etmişlerdir [35]. IAS - 39, Mart 2004'de tekrar revize edilmiştir. Aralık 2004'de de revize edilen IAS - 39'da Makul Değer ile değerlemenin isteğe bağlı olarak uygulanmasından vazgeçilmiştir.

Sürekli olarak iyileştirmeye maruz kalan IAS - 39'da IASB, finansal varlık ve yükümlülüklerden bazılarının Makul Değerlerine, bazılarının ise tarihi maliyetlerine göre değerlendirildiği karma değerlendirme yaklaşımını benimsemiştir. IAS - 39 ile uyumlu olan Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ Seri: XI, No: 25'in finansal araçlara ayrılmış kısmında, bir finansal varlık ya da finansal yükümlülüğün ilk defa mali tablolara edinme maliyetleri ile alınacağı ve bu maliyetin finansal varlık veya yükümlülüğün Makul Değeri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, ilk kez finansal tablolara alınan finansal araçların elde edilmesi veya ihracı ile doğrudan ilişkilendirilebilir işlem maliyetlerinin, finansal varlığın veya finansal yükümlülüğün edinme maliyetinin bir unsuru olduğu da ifade edilmiştir [14].

Gerek IAS - 39 ve gerekse Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ Seri: XI, No: 25'de, riskten korunma amaçlı türev finansal araçlar hariç olmak üzere diğer finansal varlıkların ilk defa mali tablolara alındıktan sonraki dönemlerde hangi değerlendirme yöntemine göre değerlemeye tabi tutulacağını belirlemek amacıyla, bu varlıklar 4 gruba ayrılmıştır. Bunlar;

- i) Alım - satım amaçlı finansal varlıklar,
- ii) Kuruluşların kendi işlemlerinden doğan krediler ve alacaklar,
- iii) Vadesine kadar elde tutulacak yatırımlar ve
- iv) Satılmaya hazır finansal varlıklardır.

Bunlardan Alım - satım amacıyla elde tutulan finansal varlıklar (riskten korunma amaçlı olmadıkları takdirde tüm türev araçları dahil) ve satılmaya hazır finansal varlıklar, aktif bir piyasada işlem görüyorlarsa bu piyasada oluşan piyasa fiyatları ile değerlemeye tabi tutulurlar. Bu varlıklardan aktif bir piyasası olmayanlar ise, bugünkü değer yöntemi kullanılarak değerlemeye tabi tutulabilir. Alım - satım amacıyla elde tutulan finansal varlıklar ve satılmaya hazır finansal varlıkların aktif bir piyasadaki piyasa fiyatları ile aktif piyasası olmayanlar için net bugünkü değer yöntemi kullanılarak hesaplanan net bugünkü değerleri, bu varlıkların Makul Değerleridir. Alım - satım amacıyla elde tutulan finansal varlıkların Makul Değerleri ile değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan kâr veya zararlar, ilgili döneme ait gelir tablosuna yansıtılır. Satılmaya hazır finansal varlıkların Makul Değerleri ile değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan kâr veya zararlar ise, işletmelerin bir kereye mahsus verecekleri karar doğrultusunda gelir tablosuna yansıtılabileceği gibi öz kaynaklar içinde de izlenebilir.

Kuruluşların kendi işlemlerinden doğan krediler ve alacaklar ile vadesine kadar elde tutulacak yatırımlar, etkin faiz yöntemi kullanılmak suretiyle iskonto edilmiş (amorti edilmiş) maliyet bedelleri ile değerlemeye tabi tutulurlar ve değerleme sonrası ortaya çıkan kâr veya zararlar gelir tablosuna yansıtılır. Ayrıca, aktif bir piyasada piyasa fiyatı oluşmayan ve Makul Değeri güvenilir olarak belirlenemeyen hisse senetleri, maliyet değeri ile değerlemeye tabi tutulur [14, 36].

Gerek IAS – 39 ve gerekse Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ Seri: XI, No: 25’de, ilk defa mali tablolara alındıktan sonraki dönemlerde yapılacak değerleme işlemlerinde, borsaya kote olmayan ve maliyet değeri ile değerlendirilen hisse senetleri ile bağlantılı olan ve bunların teslimiyle kapatılması gereken türev araç borçları hariç olmak üzere diğer türev araç borçları ve alım - satım amaçlı finansal borçların Makul Değerleri ile değerlemeye tabi tutulacağı belirtilmiştir. Bu borçların Makul Değerleri, şayet borçların aktif bir piyasası varsa bu piyasada oluşan piyasa değerleridir. Aktif bir piyasası olmayan borçların Makul Değerleri ise, net bugünkü değerleri olacaktır. Bu borçların Makul Değerleri ile değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan kâr veya zararlar, ilgili döneme ait gelir tablosuna yansıtılır. Türev araç borçları ve alım - satım amaçlı olarak belirlenen yükümlülükler dışındaki tüm finansal borçlar ise, etkin faiz yöntemi kullanılmak suretiyle iskonto edilmiş maliyet değeri üzerinden değerlemeye tabi tutulurlar ve değerleme sonrası ortaya çıkan kâr veya zararlar gelir tablosuna yansıtılır [14, 36].

Özetle, IAS – 39 ve Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ Seri: XI, No: 25’de, bütün finansal varlık ve yükümlülüklerin ilk defa mali tablolara alınırken Makul Değerleri ile değerlemeye tabi tutulması istenmektedir. İlk defa mali tablolara alındıktan sonraki dönemlerde yapılacak değerleme işlemlerinde ise sadece alım - satım amaçlı finansal varlıklar, alım - satım amaçlı finansal borçlar, satılmaya hazır finansal varlıklar ve riskten korunma amaçlı olmadıkları takdirde tüm türev araçlarının Makul Değerleri ile değerlendirilmesi istenmektedir. Bunların dışında kalan diğer finansal varlık ve borçlar ise, ya maliyet değeri ya da iskonto edilmiş maliyet değerleri ile değerlemeye tabi tutulacaktır.

IASB, son zamanlarda IAS - 39 ile ilgili daha başka değişiklikler de önermiştir. Bu değişiklikler; IAS - 39’a geçişi kolaylaştırma, IASB standartları ve ABD GAAP gereksinimleri arasındaki farklılıkların azaltılmasına sağlayan öneriler, finansal araçların finansal tablolarda sunumunu iyileştirmek için yapılan öneriler, riskten korunma muhasebesi ile ilgili öneriler ve finansal garanti sözleşmeleri ve kredi sözleşmeleri için yapılan önerilerdir. Aynı zamanda, Mart 2004’de IASB, zamanı gelince IAS - 39 ile yer değiştirecek bir görüş oluşturma amacıyla bu standardın esaslarını incelemek üzere bir

Uluslararası Çalışma Grubu (International Working Party) kurma niyetini de ilan etmiştir.

IAS/IFRS çerçevesinde Makul Değer Muhasebesinin uygulanmasının istendiği varlık ve yükümlülükler sadece finansal araçlarla sınırlı değildir. IAS/IFRS ile uyumlu olan Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ Seri: XI, No: 25’in işletme birleşmelerine ayrılmış kısmında da, varlık ve yükümlülüklerin Makul Değerleri ile finansal tablolara alınmaları gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, söz konusu tebliğde, temel değerleme yöntemi maliyet değeri olmakla birlikte alternatif bir yöntem olarak işletmelere Makul Değer değerleme yönteminin kullanımına izin veren standartlar da vardır. Bu standartlarda, Makul Değer değerleme yönteminin kullanımı işletmelerin isteğine bırakılmıştır. Bu standartlara örnek olarak; maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar ve yatırım amaçlı gayrimenkullerin muhasebeleştirilmesini ele alan standartlar verilebilir.

VI.1.2. Standart Belirleyiciler Ortak Çalışma Grubu (JWG)

Finansal araçların değerlemesi ve bunlar ile ilgili diğer sorunların önemli olduğunun dünyanın her yerinde kabul görmesi nedeniyle, finansal araçların Makul Değerde değerlendirilmesi ilkelerine dayalı olarak muhasebeleştirilmesi konusunda kapsamlı bir standart önerisi geliştirmesi için JWG’u kurulmuştur [2]. 1997 yılında kurulan bu grup FASB, IASB, Kanada Sertifikalı Muhasebeciler Kurumu (CICA, Canadian Institute of Chartered Accountants) Muhasebe Standartları Kurulu (AcSB, Accounting Standards Board), Avusturalya, Fransa, Almanya, Japonya, Yeni Zelanda, Kuzey Avrupa Ülkeleri ve İngiltere’deki ulusal muhasebe standartlarını belirleyici kurumların temsilcilerinden oluşmaktadır [8].

JWG’un görevi, 1997 yılında IASB ve CICA tarafından yayınlanan finansal varlıklar ve finansal borçların muhasebeleştirilmesi başlıklı “Discussion Paper”da ortaya konan Makul Değere dayalı ilkeleri uygulayacak bir standart önerisi geliştirmektir [2]. JWG’un kurulma amacı, Tam Makul Değer Muhasebesi modelinin geliştirilmesi ve bununla ilgili kabul edilmiş standartlardır [8, 30]. JWG, önerilerini taslak standart halinde Aralık 2000’de yayınlamıştır. JWG’un taslak standartta yer alan önerileri, bütün işletmeleri kapsayıcı nitelikte olup bu taslak standart esas itibarıyla aşağıdaki konuları içermektedir [2].

i) Bütün finansal varlıklar ve finansal yükümlülüklerin bilançoya alınması ve Makul Değerde değerlendirilmesi,

ii) Makul Değerdeki değişikliklerden kaynaklanan bütün kazanç veya zararların ortaya çıktıkları dönemin gelir tablosuna aktarılması,

iii) Riskten korunan ya da riskten koruyan araç olarak kullanılan finansal araçlar için, riskten korunma muhasebesi gibi özel bir muhasebenin yasaklanması.

JWG tarafından yapılan önerilerin gerekçesi, JWG tarafından yayınlanan “Finansal Araçlar ve Benzeri Kalemler, Kararların Gerekçesi” başlıklı taslak standartta ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Taslak standart, finansal araçlar ve benzeri kalemlerin bütün işletmelerin finansal tablolarında sunulması, değerlendirilmesi ve açıklanmasına dair ilkeleri kapsamaktadır. Taslak standardın temel amacı, işletmelerin finansal araçları ve benzeri kalemlerinin Makul Değerlerini etkileyen olayların etkilerini ortaya çıkıktıkları dönemde işletmelerin bilanço ve gelir tablolarına yansıtmaktır. Bu standart, riskten korunma muhasebesinin kullanımı ile ilgili alanlar dahil pek çok alandaki cari muhasebe uygulamalarını etkileyecektir [34]. Taslak standartta yer alan öneriler, JWG üyelerinin çoğunluğunun görüşlerini temsil eder. JWG’un üyelerinin temsilcisi veya üyesi olduğu standart belirleyicilerinin görüşlerini ifade etmez [37].

IASB’unda içinde bulunduğu JWG projesi, IAS - 39’u bir adım ileriye götürüp tüm finansal araçların bilançoda Makul Değerleri ile gösterilmesini ve Makul Değerlerinde ortaya çıkan tüm değişikliklerin gelir tablosuna yansıtılmasını amaçlamakta ve bu konuda yeni bir standart geliştirmeye çalışmaktadır [38]. Şayet, JWG’un önerileri yürürlüğe girerse, finansal raporlama tamamen değişecek ve dünyanın her tarafında faaliyet gösteren işletmelerin hazırlayıp sundukları bilanço ve gelir tablosunun görünümü 10 yıl içerisinde bugün olduğundan belirgin bir biçimde farklı olacaktır [39].

JWG, Makul Değerlerin finansal araçlar konusunda tarihi maliyetlere göre daha iyi bilgi sağladığını iddia eder. Çünkü, Makul Değerler, ekonomik koşulların ve olayların etkisini ortaya çıkıktıkları döneme yansıtır ve finansal tablo tarihinden itibaren gelecekteki beklentileri yansıttıklarından dolayı da daha iyi tahmin ve analist esası sağlarlar [5]. Bununla birlikte, bazı bankalar ve düzenleyici kurumlar tarafından JWG’un önerileri kuşkuyla karşılanmıştır. Bunlara göre, kredi risk modelleri ile likit olmayan ve ticareti yapılmayan araçların değerlendirme yöntemleri, Tam Makul Değer Muhasebesinin özellikle de bankalarda bilançonun önemli bir unsuru olan finansal araçlara uygulanabilecek kadar yeterli bir şekilde henüz gelişmemiştir. Aynı zamanda, bazı bankalar ve düzenleyici kurumlar, JWG’un önerilerinin finansal tabloların değişkenliğini artıracığını düşünmekte ve bunun finansal istikrar üzerinde olumsuz etkileri olacağını ifade etmektedirler. Avrupa Merkez Bankası, kaygılarını JWG’a bildirmiştir [32]. JWG’un önerileri bankacılık sektöründe bütün finansal araçların Makul Değer ile değerlendirilmesine karşı saldırıya yol açan çok fazla tartışmayı başlatmakla birlikte, 2002 yılının sonundan itibaren JWG tarafından henüz hiçbir bildiri yayınlanmamıştır [40].

VI.1.3.Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB)

Yakın zamana kadar, ABD’nde finansal tablolarda sunulan bilgilerin çoğu tarihi maliyete göre raporlanırdı. Bununla birlikte yatırımcılar, finansal analistler ve diğer finansal bilgi kullanıcıları, genellikle raporlanan varlık ve yükümlülükler hakkında nispeten daha az bilgi sunan tarihi maliyetten daha ziyade finansal tablolarda Makul Değere göre sunulan bilgi tercihlerini sürekli olarak ifade etmişlerdir. Bu isteklere cevap olarak FASB, son yıllarda bazı varlık ve yükümlülükler için ya doğrudan doğruya finansal tablolarda veya dipnotlarda ya da her ikisinde birden Makul Değer açıklama veya sunumları isteyen çok sayıda muhasebe standardı yayınlamıştır. Özellikle yatırımlar, türev ve diğer finansal araçlar ile ilgili tarihi maliyet raporlamasından kaynaklanan raporlama problemleri nedeniyle FASB, 1990’lı yıllar boyunca 1986 yılında başlatılan genel finansal araçlar projesinden yayılan finansal araçlar üzerine bir çok Finansal Muhasebe Standartları Bildirisi (SFAS, Statement of Financial Accounting Standards) yayınladı [41]. 1980’li yıllarda yaşanan tasarruf ve borç krizleri, ABD’nde Makul Değer Muhasebesine doğru hareket için itici bir güç olmuştur [42]. Makul Değer değerlemesinin baskın olduğu SFAS şunlardır [15]:

- SFAS No. 106, Emeklilikten Daha Ziyade Emeklilik Sonrası Yararların İşveren Tarafından Muhasebeleştirilmesi, Aralık 1990.

- SFAS No. 107, Finansal Araçların Makul Değeri Hakkında Açıklamalar, Aralık 1991.

- SFAS No. 115, Borçlanma ve Öz Sermaye Menkul Kıymetlerine Yatırımların Muhasebeleştirilmesi, Mayıs 1993.

- SFAS No. 123, Hisse Senedine Dayalı Ödemelerin Muhasebeleştirilmesi, Ekim 1995.

- SFAS No. 133, Türev Araçlar ve Riskten Korunma Faaliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi, Haziran 1998.

- SFAS No. 138, Belirli Türev Araçları ve Riskten Korunma Faaliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi, Haziran 2000.

- SFAS No. 140, Finansal Varlıkların Devir ve Kullanımı ile Borçların Silinmesinin Muhasebeleştirilmesi, Eylül 2000.

- SFAS No. 141, İşletme Birleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi, Haziran 2001.

- SFAS No. 142, Şerefiye ve Diğer Maddi

Olmayan Varlıkların Muhasebeleştirilmesi, Haziran 2001.

- SFAS No. 144, Uzun Vadeli Varlıkların Değer Düşüklüğünün ve Elden Çıkarılmasının Muhasebeleştirilmesi, Ağustos 2001.

- SFAS No. 150, Hem Borç Hem de Öz Sermaye Özelliklerine Sahip Bazı Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi, Mayıs 2003.

Yukarıdaki standartlara ilave olarak, Makul Değer ile değerlemeyi isteyen Muhasebe İlkeleri Kurulu (APB)'nin görüşleri ve FASB'un yorumları da bulunmaktadır [15].

Yukarıda belirtilen FASB standartlarından SFAS No. 107, çoğu finansal varlık ve borçların Makul Değerlerinin dipnotlarda açıklanmasını ister. Ancak, Makul Değerleri ile finansal tabloların içeriğinde sunulmasına izin vermez. SFAS No. 115, ticari amaçlı olarak sınıflandırılan yatırım menkul kıymetlerinin Makul Değerleri ile bilançonun içeriğinde sunulmasını ister [5]. SFAS 133'de FASB, "kavramsal ve değerleme sorunları çözüme kavuşturulduğu zaman, bütün finansal araçların bilançoya Makul Değerde taşınması gerektiğine" inandığını ifade etmiştir. Bu sona doğru FASB, Aralık 1999'da "Finansal Araçların ve Bazı İlgili Varlık ve Borçların Makul Değerde Raporlanması" başlıklı başlangıç görüş dokümanını yayınlamıştır. Bu dokümanda, finansal araçların Tam Makul Değerde kayıtlanması önerilmektedir [40].

Son yıllarda yayınlanan muhasebe standartları çok karmaşık olduğundan FASB, ilgili kişi veya kurumların bu muhasebe standartlarını uygulamalarına yardımcı olmak amacıyla çok sayıda yayın çıkarmıştır [41]. Örneğin; FASB, katılımcıların temel değerleme kavramlarını ve Makul Değeri tahmin etmede kullanılan değerleme yöntemlerini anlamalarını sağlamak için 2000 yılında "Finansal Muhasebe Kavramları Bildirisi (SFAC, Statement of Financial Accounting Concepts) No.: 7 "Nakit Akım Bilgisi ve Muhasebe Değerlemelerinde Bugünkü Değer" başlıklı bildirisini yayınladı [43]. Ayrıca FASB, "Makul Değer Değerlemeleri" taslak standardını da yayınlamıştır. Bu taslak standardın amacı, değerlemeye tabi tutulan varlık ve borçların gerçek bir piyasası olmadığında, bunların değişim fiyatlarını yani Makul Değerlerini tahmin etmektir [15].

Pek çok yorumcu tarafından ileri sürüldüğü gibi FASB, tarihi maliyetleri esas alan geleneksel muhasebeden Makul Değer Muhasebesine doğru yavaş yavaş hareket etmektedir [40]. FASB, SFAS No. 107'de uzun dönemli amacının bütün finansal varlık ve borçların Makul Değerleri ile değerlendirilmesi olduğunu ifade etmiştir [25].

VI.2. Makul Değer Muhasebesi Kapsamındaki Eleştiriler

Makul Değere göre değerleme, sadece tarihi maliyete göre değerleme ile kıyaslandığında finansal varlık ve yükümlülükler hakkında önemli bilgiler sağlar. Çünkü, Makul Değer, mevcut piyasa koşullarını yansıtır ve farklı zamanlarda satın alınan finansal araçların değerlerinin karşılaştırılmasına olanak sunar. İlâveten, Makul Değer ile ilgili yapılan finansal açıklamalar, yatırımcılara varlık ve yükümlülüklerin mevcut piyasa değerleri konusunda bilgi sağlayarak finansal raporların daha faydalı bilgi sunmasına da katkıda bulunur [9]. Muhasebe otoriteleri, varlık ve yükümlülüklerin Makul Değerde değerlendirilmesinin tarihi maliyete göre değerlemeden daha fazla yararlı olacağını düşünürler [33].

JWG tarafından ileri sürülen finansal araçların Tam Makul Değerde değerlendirilmesi önerisine karşı, çok fazla tepki ortaya çıkmıştır [27]. Finansal raporlama uygulamalarında Tam Makul Değer Muhasebesine geçilmesinin işletme uygulamalarında yol açacağı değişikliğin olası etkisi, bu şirketler sigorta şirketi ve ticari bankalar olduğu zaman daha geniş ekonomik etkiye sahip olacaktır. Çünkü, sigorta şirketleri ve ticari bankalar, finansal ve ekonomik sistem içerisinde önemli bir destek rolü oynamaktadır [44]. Bu nedenle, finansal araçların muhasebeleştirilmesinde Makul Değer Muhasebesinin mi? yoksa iskonto edilmiş maliyet muhasebesinin mi? kullanılacağı konusundaki tartışmalar, varlık ve yükümlülüklerinin büyük bir çoğunluğunu finansal araçların oluşturduğu bankacılık sektörü ve diğer finansal kurumlar üzerinde yoğunlaşmıştır [45,46]. Bankacılık sektörü ve sigorta sektörü, Makul Değer ile değerlemenin kendileri için uygun olmadığını ileri sürerek Makul Değer Muhasebesinin uygulanmasına karşı çıkmaktadırlar [47, 48].

Makul Değer Muhasebesi, mevcut karma muhasebe modelinin anormallikleri ile karmaşık ve subjektif riskten korunma muhasebesine olan ihtiyacı azaltacaktır [13]. Bununla birlikte, pek çok kişi Makul Değer raporlamasının finansal tabloları daha subjektif, çok değişken ve şirket yatırımlarının karşılaştırılmasını giderek artan bir şekilde zorlaştıracaklarını iddia etmektedir [3]. Ayrıca, Makul Değer Muhasebesi, bütün kullanıcılar için faydalı bilgi sağlamaz. Makul Değer Muhasebesi, karışıklığa sebep olabilir. Makul Değer Muhasebesi, en azından suistimale maruz kalabilir. ABD'nde yaşanan Enron ve Qwest şirket olayları gibi böyle suistimalin bir kaç örneği görülmüştür [4]. Bunlara ilâveten, Tam Makul Değer raporlama sistemine geçilmesinin zamanla işletmelerin planlama ufkunu kısaltacağı konusunda da yaygın bir görüş vardır [44].

Finansal araçların muhasebeleştirilmesinde Makul Değerlerin kullanılması, hem bilanço hem de gelir

tablosunda problemlere yol açabilir. Bilanço ile ilgili problemler, muhasebe literatüründe yoğun bir şekilde tartışılmıştır [49]. Bir bilgi sistemi olarak muhasebede üretilen ve çoğunluğu dönemsel olarak düzenlenen finansal tablolardan beklenen görev, bu tabloların yatırımcılar, kredi verenler ve diğer ilgililer için karar almada, gelecekteki nakit akımlarını değerlendirmede ve varlıklar, kaynaklar ve bunlardaki değişiklikler ile işletme faaliyet sonuçları hakkında yararlı bilgiler sağlamasıdır. Bunun için de, finansal tabloların anlaşılır, ihtiyaca uygun (ilgili), güvenilir, karşılaştırılabilir olması ve zamanında sunulması gerekir. Bu nedenle, Tam Makul Değer Muhasebesinin kullanımının oluşturulup oluşturulmaması konusundaki mevcut tartışmalar, esas itibariyle Makul Değer kapsamındaki aşağıdaki konular üzerine odaklanmaktadır. Bunlar sırasıyla aşağıdaki gibidir.

a) Makul Değerin Finansal Tabloların Güvenilirliği Üzerine Etkisi: Finansal tablolarda sunulan bilginin faydalı olabilmesi için güvenilir olması gerekir. Önemli hataları içermeyen, yanlış olmayan ve temsil etmesi beklenen veya temsil ettiği iddia edilen işlem ve olayları, gerçeğe uygun bir şekilde göstermek suretiyle kullanıcıların kararlarına esas teşkil eden bir bilginin güvenilir olma özelliği taşıdığı varsayılır [14]. Güvenilirlik, finansal tabloların doğru bilgi sunan ve bu yüzden finansal tablo kullanıcılarının güvenebileceği ve dış denetim tarafından doğrulanabilen objektif değerlemelere dayalı olmasını gerektirir [44]. Başka bir ifadeyle güvenilirlik, finansal tablolarda yer alan bilgilerin temel ekonomik kaynaklar, yükümlülükler ve işlemlerin aynısı olduğu (doğruluk) ve bağımsız bir üçüncü tarafın değerlemeyi teyit ettiği (doğrulanabilirlik) anlamına gelir [42]. Pek çok finansal tablo kullanıcısının, düzenleyici kurumların, finansal tablo hazırlayıcılarının ve finansal tablo denetçilerinin başlıca kaygısı, Makul Değerin güvenilir olup olmadığıdır [1].

Eğer piyasalar, bütün varlık ve yükümlülükler için likit ve şeffak ise, Makul Değer Muhasebesi karar alma sürecine açık bir şekilde faydalı olan güvenilir bilgi sunacaktır. Bununla birlikte, günümüzde pek çok varlık ve yükümlülüğün aktif bir piyasası yoktur [1,6]. Dolayısıyla, bu durumda, Makul Değerin tahmin edilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Net bugünkü değer yöntemi gibi çeşitli değerlendirme yöntemleri kullanılarak yapılan bu tahminler son derece hatalı olabilir. Çünkü, bu tahminler değerlemeyi yapanın gelecekteki nakit akımlarını tahmin edebilme, uygun iskonto oranlarını belirleyebilme ve benzer veya aynısı olan finansal araçları tespit edebilme yeteneği ile fiyat değişkenliği konusundaki yargısına, piyasa likiditesi ve piyasa duyarlılığına dair görüşüne bağlı olabilmektedir [1]. Örneğin; bugünkü değer hesaplamaları değerlemeyi yapanın gelecekteki nakit akımlarının zamanlaması ve tutarı, faiz oranları ve ekonomik koşullar ile ilgili çok sayıda tahmin yapmasını gerektirir [50]. Ayrıca, Makul Değer tahminleri, kasıtlı olarak veya bir takım hileli rakamları gizlemek amacıyla

yanlış hesaplamalara da olanak sağlar [40]. Bunlara ilaveten, ister kasıtlı isterse kasıtsız olsun yönetimin Makul Değerlerin belirlenmesinde daima taraflı davranma olasılığı vardır. Yönetimin taraflı davranması ise, kazanç ve öz sermayenin yanlış hesaplanmasıyla sonuçlanacaktır [6]. Özetle, Makul Değer Muhasebesine karşı çıkanlar, tahminlerde taraflı davranılması ve gelecekteki koşullar hakkında farklı görüşlerin olması nedeniyle tahmini Makul Değerlerin kullanımının muhasebe bilgilerinin güvenilirliğini tehdit edeceğini düşünmektedirler [50].

Doğrudan doğruya piyasa değerlerine göre belirlenmeyen tahmini Makul Değerlerin daha az güvenilir olduğu iddiasını destekleyen bazı piyasa araştırmaları bulunmaktadır [20]. ABD bankacılık sisteminin gözetimcisi olan ABD Merkez Bankası Kurulu (FRB, Federal Reserve Bank) tarafından yapılan araştırmada, banka borçları ile ilgili Makul Değer tahminlerinin değerlendirme girdileri ve kullanılan metodolojiye bağlı olarak büyük ölçüde değişebildiği ortaya konmuştur. Genellikle, FRB, finansal kurumların değerlemede önemli deneyimlere sahip olduğu likit ticari araçlar ile ilgili Makul Değer değerlendirme süreci konusunda iyimserdir. Bununla birlikte, FRB, daha az likit varlık ve borçlar açısından güvenilirliğin önemli bir kaygı olacağına inanır [6]. Hem FASB hem de JWG, bazı önemli değerlendirme sorunlarının çözüme kavuşturulması gerektiğinin doğruluğunu kabul ederler. FASB ve JWG, Makul Değer tahminleri ile ilgili daha çok rehber geliştirmeye ve uygun kontroller oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte, tahminlerin kullanımının, finansal tabloların esaslı bir unsuru olduğuna da dikkat edilmelidir [40].

Gerry Dickinson ve Patrick M. Liedtke, tarafından hayat ve hayat dışı sigorta şirketleri üzerine yapılan "Makul Değer Raporlama Sisteminin Sigorta Şirketleri Üzerine Etkileri" konulu araştırmada, hayat ve hayat dışı sigorta şirketlerinin % 80'den fazlası, sigorta yükümlülüklerinin Tam Makul Değerde değerlendirilmesinin kendi ulusal muhasebe standartları kapsamında kullandıkları değerlendirme sistemi ile kıyaslandığında daha fazla subjektif olacağını ifade etmiştir [44]. ABD'nde kurumlara ve bireysel müşterilerine yatırım ve finansal raporlama konusunda analiz araçları ve veri tabanları geliştiren ve pazarlayan bir işletmenin kurucusu ve başkanı olan Sondhi, piyasa dışı verilere dayalı Makul Değerlerin yönetimin Makul Değeri belirlemek için kullandığı tahminler, varsayımlar ve değerlendirme yöntemlerinin hassaslığından dolayı subjektif olabileceğini, ancak subjektifliğin Makul Değer Muhasebesinden vazgeçilmesini gerektirmediğini söyler. Sondhi, ister Makul Değeri kullanalım isterse kullanmayalım, tahmini Makul Değerlerin, ekonomik kararlarımızın esasını oluşturduğunu düşünür. Ayrıca, Sondhi, FASB'un Makul Değer konusundaki girişimlerinin, etkili karar almada Makul Değerin güvenilirliğini güçlendireceğine inanır [3]. Her kesin

bildiği gibi, yönetimin taraflı davranma olasılığı bugünde vardır. Tarihi maliyetleri esas alan geleneksel muhasebe kapsamında bile kazanç vergilerinin gizlenmesi konusunda, günümüzde de hala yeni hikayeler duymaya devam ederiz. Ancak, FRB, güvenilir Makul Değer tahminleri olmaksızın, Makul Değer kullanılarak hazırlanan finansal tablolarda yanlış bildirim olasılığının daha büyük olacağına inanmaktadır [6].

b) Makul Değerin Finansal Tablolarda Sunulan Bilginin İhtiyaca Uygunluğu Üzerine Etkisi: Finansal tablolarda sunulan bilgilerin faydalı olabilmesi için, bu bilgilerin kullanıcıların ekonomik karar alma ihtiyaçlarına uygun olması gerekir. Geçmiş, şimdiki ve gelecekteki olayların değerlendirilmesini veya önceki değerlendirmelerin gözden geçirilmesini sağlamak suretiyle, finansal tablo kullanıcılarının ekonomik kararlarını etkileyen bilginin ihtiyaca uygunluk özelliği taşıdığı kabul edilir [14].

Makul Değer cari piyasa koşulları hakkındaki cari bilgileri kapsadığı için, Makul Değerlerin geçmişte kalmış piyasa koşullarını ve beklentilerini gösteren güncelliğini kaybetmiş tarihi maliyet rakamlarının ifade ettiği bilgiden daha üstün bir bilgi sağlaması beklenir [40]. Pek çok insan, Makul Değerin bir işletmenin aktif bir şekilde ticaretini yaptığı finansal varlık ve yükümlülükler için en ilgili değerlendirme yöntemi olduğunu kabul etmektedir [29,40]. Çünkü, finansal araçlar kolayca nakde çevrilebilir. Bu yüzden, Makul Değerlerin, finansal araçların elden çıkarılması yoluyla sağlanacak nakit tutarını veya finansal araç için yapılacak ödemeyi temsil ettiği düşünülür [1].

Makul Değer Muhasebesine karşı çıkanlar, tarihi maliyete dayalı bilginin daha ilgili olduğunu iddia ederler [6,29,31]. Bunlar, (özellikle bankacılık sektöründekilerin büyük bir çoğunluğu), özellikle de eğer yönetimin bir varlığı elde tutma ya da bir borcu vadesine kadar borçlu olmayı sürdürme niyeti varsa, tarihi maliyetin daha ilgili değerlendirme yöntemi olduğunu ileri sürerler [29,40]. Makul Değer Muhasebesine karşı çıkanlar, tarihi maliyete dayalı değerlemenin vadesine kadar elde tutulan finansal araçlar için Makul Değer ile değerlemeden daha fazla ilgili olmasının gerekçesini, tarihi maliyete dayalı bilginin varlığın satın alınması veya satılması ya da yükümlülüğe maruz kalınması veya yükümlülüğün yerine getirilmesi kararı ve faaliyetleri üzerine odaklanması olarak ifade etmişlerdir [29,31]. Ayrıca, tarihi maliyetin işlemlerin ekonomik özünü ve zaman boyunca gerçek nakit akımlarının özünü daha iyi yansıttığını belirtmişlerdir [40]. Bunlara ilaveten, Makul Değer Muhasebesine karşı çıkanlar, Makul Değer bilgisinin işletmenin iştirak etmediği olayların ve işlemlerin etkisini yansıtacağını ve bu nedenle de genellikle ilgisiz olduğunu ileri sürerler [29,31,40]. Bunun aksine, Makul Değer taraftarları, günümüzün son derece değişken ekonomik çevresinde çok kısa zaman dönemlerinde sık sık önemli

değişikliklerin ortaya çıktığını belirtmektedirler. Örneğin; vadesine kadar elde tutma amacıyla satın alınan bir varlığın satılıp satılmayacağı, satılabilir ve satıştan elde edilen hasılatın başka varlıklara yatırılıp yatırılmayacağı belli değildir. Varlıkları elde tutmaya veya borçlu olmaya devam etme kararı, böyle bir çevrede önemlidir. Bu kararın etkileri, işletmenin performansının önemli bir yönüdür. Yatırımcılar ve borç verenler, işletmenin bir varlığı elde tutma veya satma ya da bir borcu ödeme veya borçlu olmaya devam etme kararının etkilerini değerlendirmeye yardımcı olacak bilgiye ihtiyaç duyarlar [29]. Burada sorun, yönetimin değişen piyasa koşullarında varlıkları elde tutma ya da borçlu olmaya devam etme kararının işletmenin finansal durum ve performansının değerlendirilmesi ile ilgili olup olmamasına bağlıdır. Tarihi maliyetleri esas alan geleneksel muhasebe, sadece varlıkları elde tutarak ve böylece işletme yönetiminin işletmenin raporlanan kazançlarını yönetmesine izin vererek işletmenin finansal varlıklarının değerindeki değişikliğin raporlanmasını geciktirebilir. Benzer şekilde, işletmeler, sadece vadesine kadar borçlu olmaya devam ederek finansal borçlarının değerindeki değişikliklerin raporlanmasını erteleyebilir. Bunun aksine, Makul Değerler, risk seviyesine uygun cari piyasa faiz oranında iskonto edilen şu anki beklenen nakit akımlarının bugünkü değerini temsil ettiğinden karşılaştırılabilir olur. Bu yüzden, ister gerçekleşsin isterse gerçekleşmesin aynı tutar raporlanacaktır [40]. Buna rağmen, işletmenin aktif olarak ticaretini yapmayı amaçladığı varlık ve borçlar hariç bir varlığı elde tutmaya veya borçlu olarak kalmaya devam etme kararının etkileri konusundaki zamanlı bilginin, işletmenin performansının değerlendirilmesi ile ilgili bilgi sağlamadığı da ileri sürülmektedir [29].

Finansal araçlar ile ilgili Makul Değer bilgilerinin ilgililiğini destekleyen deliller vardır. Örneğin; Marry E. Barth (1994), yatırım menkul kıymetlerinin Makul Değerinin, yatırımcılara ilave bilgi sağladığını ve bunun hisse senedi fiyatlarını etkilediğini bulmuştur [40]. Ayrıca, Sertifikalı Finansal Analistler Kurumu (Chartered Financial Analysts Institute) - önceki adıyla Yatırım Yönetim ve Araştırma Kurumu (AIMR, Association for Investment Management and Research) - tarafından yapılan araştırmada da, portföy yöneticilerinin ve menkul kıymet analistlerinin % 67'nin varlık ve yükümlülükler ile ilgili Makul Değer bilgisini tarihi maliyet bilgisine göre ya çok ya da aşırı ölçüde ilgili ve önemli buldukları sonucuna ulaşılmıştır [17].

c) Makul Değerin Finansal Tabloların Karşılaştırılabilirliği Üzerine Etkisi: Tam Makul Değer Muhasebesinde finansal araçların değeri gözlemlenebilir piyasa değerlerine göre belirlendiği zaman, Makul Değer Muhasebesinin tarihi maliyeti esas alan geleneksel muhasebeye göre finansal tabloların karşılaştırılabilirliğini daha fazla artıracığından hiç şüphe yoktur. Gözlemlenebilir piyasa değeri olmadığı zaman, tespit edilen tahmini Makul Değerlerin olası hile

alanlarını azalmak amacıyla likit piyasadan elde edilen girdilere dayalı olması gerekir. Ancak, günümüzde Makul Değeri tahmin etmede kullanılan hem değerlendirme yöntemleri farklılık göstermekte hem de girdi ve varsayımlar değişik olmaktadır. Dolayısıyla, böyle bir ortamda bütün işletmelerin bilanço kalemlerinin Makul Değerlerini tahmin etmede kullandıkları değerlendirme yöntemleri, girdiler ve varsayımlar gelişi güzel olursa, Makul Değerlerin kullanımı finansal tabloların karşılaştırılabilirliğini önemli ölçüde azaltacaktır [32].

Günümüzde, bir çok ülkede pek çok borç türü ile ilgili gözlemlenebilir az sayıda piyasa işlemi ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, genellikle ticari amaçla elde tutulup da aktif bir piyasası olan borçların finansal tablolarda Makul Değerde sunulması uygundur. Ancak, vadesine kadar elde tutulan borçların aktif bir piyasası olmadığı için, bu borçların finansal tablolarda Makul Değerleri ile sunulması uygun olmayacaktır. Çünkü, borçların Makul Değerlerinin tahmin edilmesi amacıyla kullanılan değerlendirme yöntemleri, Makul Değer tahmini ile ilgili geniş bir sınıf aralığı oluşturabilir ve bu da muhtemelen işletmeler arası (özellikle bankalar) karşılaştırılabilirliğin azalmasına neden olabilecektir [1]. FASB, Makul Değer Muhasebesine geçişin önemli ölçüde karşılaştırılabilirliği artıracağını düşünmektedir [3].

d) Makul Değerin Kazançlar Üzerine Etkisi:

Makul Değere karşı yöneltilen eleştirilerden birisi de, şayet Makul Değerlerdeki değişiklikler kazanç içerisinde raporlarsa, bunların kazanç değişkenliğine neden olabilmesidir [40]. Makul Değere karşı çıkanlar, Makul Değerin kazançlarda değişkenliğe neden olduğunu ileri sürmekte ve bunun yatırımcıları korkutacağını ifade etmektedir [9]. Dolayısıyla, pek çok kişi, Makul Değerin finansal tabloları değişken hale getireceğinden korkmakta ve bunun da yatırımcıların finansal tabloları anlamalarını daha fazla zorlaştıracağını düşünmektedir [3].

Makul Değer taraftarları ise, değişkenliğin gizlenmesinden daha ziyade var olan değişkenliğin gösterilmesinin yatırımcıların güvenini yeniden kazanmanın bir yolu olduğunu iddia ederler [9]. Bunlara göre, tarihi maliyeti esas alan geleneksel muhasebe, değişkenliği gizler ve finansal araçların ilgili olduğu çeşitli olayların ekonomik etkilerini maskeler [51]. Çünkü, geleneksel muhasebeye göre raporlamada değerdeki artış, belirgin bir biçimde sadece finansal varlıklar nakde dönüştüğünde veya finansal borca maruz kalındığı zaman kayıtlanmaktadır. Dolayısıyla, değişiklikler, değişikliğin ortaya çıktığı dönemde değil de daha sonraki dönemlerde raporlanmaktadır. Bu gecikme, sadece takip eden yılın hesaplarında görünecek olan başkalarından gizlenen önemli ölçüde varlıkla sonuçlanabilir. Bu nedenle, herhangi bir tarihteki şirket hesapları, şirketin gerçek durumunun tahrip edilmiş bir görüntüsünü verebilir [30]. Oysa, Makul Değer Muhasebesine göre finansal raporlama, piyasa koşulları

ve işletme faaliyetlerindeki değişkenliğin neden olduğu finansal araçların değerinde var olan değişkenliği göstererek gerçek ekonomik durumu yansıtır. Bundan dolayı, Sertifikalı Finansal Analistler Kurumu'nun Finansal Araçlar Görev Kuvveti (FITF, Financial Instruments Task Force), bu değişkenliğin gerçek olduğunu ve bu yüzden değişkenliğin Makul Değer Muhasebesinin uygulanmasıyla ortaya çıkmadığını, aksine Makul Değer Muhasebesinin uygulanması ile değişkenliğin gizlenemeyeceğini ileri sürmektedir [51].

Yukarıda da görüldüğü gibi, değişkenliğin ilgili bilgi sağladığı ve usulüne uygun olarak finansal tablolara alınması gerektiği ileri sürülebilir. Bununla birlikte, likit ikincil piyasada aktif bir şekilde ticareti yapılmayan varlıklar dahil Makul Değerler konusunda aşırı ilgililik, açıklanan bilginin finansal piyasa değerlerinde kısa dönemli dalgalanmalar ve yetersiz değerlendirme yöntemlerinin gelişiminin yol açtığı suni değişkenliği temsil edecek olan riski devam ettirir. Üstelik, vadesine kadar elde tutulan varlık ve yükümlülükler ile ilgili finansal tablolara yansıtılan değişkenlik sunidir ve nihai olarak yanıltıcı olabilir [32]. JWG, Makul Değer Muhasebesinin kazanç değişkenliğini artırdığını kabul eder. Ancak, bunun geçerli nedeni olduğunu düşünür ve değişkenliğin yatırım kararları konusunda ilgili olmayacağına inanır [13].

e) Makul Değerin İşletme Performansı Üzerine Etkisi: Makul Değer ve tarihi maliyetin bir arada kullanıldığı karma değerlemeye dayalı geleneksel finansal raporlamanın performans ölçümü açısından yetersiz olduğu açıktır. Bununla birlikte, Makul Değer değerlemesinin, daima en ilgili performans ölçümü sağladığı ve işletmenin kazanç veya finansal performansının anlaşılabilirliğini artırdığı sonucuna varan az sayıda delil vardır. Uluslararası muhasebe, denetim ve danışmanlık hizmetleri sunan bir firma olan Ernst & Young, bütün Makul Değer elde tutma kazanç veya zararlarının işletmenin finansal performansının bir ölçüsü olmadığına inanmaktadır. Çünkü, finansal araçlara dair elde tutma kazanç veya zararlardan bir kısmı, kazanılmamıştır ve asla kazanılmayacak olabilir [1].

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere Makul Değere yönetilen eleştiriler, genellikle aktif bir piyasası olmayan finansal araçların Makul Değerinin çeşitli değerlendirme yöntemleri kullanılarak tahmin edilmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Finansal araçların Makul Değerde değerlendirilmesi ile ilgili bazı kurumların bu konudaki görüş ve yaptıkları araştırmalarından aşağıda kısaca bahsedilmiştir.

Makul Değerlerin güvenilirliği sorunlarını ele alan Basel Bankacılık Gözetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision), gözlemlenebilir piyasa fiyatları ve sağlam değerlendirme yöntemleri olmadığında Makul Değeri belirlemenin, doğrulamanın ve denetlemenin zor

olduğunu ileri sürmektedir. Komite, aynı zamanda raporlamanın da çok daha karmaşık ve daha az karşılaştırılabilir olacağını ifade eder [6].

FRB, finansal kurumların sağlam muhasebe politikaları ve uygulamalarını takip etmelerini sağlamak ister. FRB, piyasa disiplini artırarak ve karar alıcılara faydalı bilgi sağlayan iyileştirilmiş, şeffak ve artan finansal açıklamaları desteklemeye devam eder. Aynı zamanda FRB, bankaların ticari hesapları (trading account) gibi kısa dönem kâr amaçlı ticari işlerde kullanılan varlık ve borçlarda Makul Değer Muhasebesinin kullanılmasını onaylar. Ayrıca, FRB, riske maruz kalınmasının ve risk yönetiminin daha geniş tasvirinin bir parçası olarak artan Makul Değere dayalı bilgi açıklamalarını destekler. Bununla birlikte, FRB, muhasebe ile ilgili kişi ve kurumların bütün finansal varlık ve borçların bilançoda Makul Değerleri ile sunulduğu ve Makul Değerlerindeki değişikliğin ister gerçekleşsin isterse gerçekleşmesin kazanç ya da zarar olarak kaydedildiği daha kapsamlı Makul Değer Muhasebesine geçilmeden önce çok dikkatli olmaları gerektiğine inanır [6].

FITF, Makul Değer ilkelerini kuvvetli bir şekilde desteklemekte ve JWG'un Makul Değer ilkeleri uygulanır uygulanmaz önemli ölçüde finansal şeffaklık sağlanacağına ve finansal olmayan bilginin büyük ölçüde iyileştirileceğine inanmaktadır [51].

JWG'un finansal araçların kayıtlanması ve değerlendirilmesi konusundaki önerileri hakkında yorum yapan ve bu yorumlarını JWG'a bildiren 280'in üzerindeki kişi veya kurumun (finansal tablo hazırlayıcıları, finansal kurumlar ve temsilcileri, muhasebe firmaları, muhasebe meslek elemanları, düzenleyiciler, aktüeryalar, akademisyenler ve diğerleri) dörtte biri, kavramsal ve uygulamalı sorunlar tatmin edici bir şekilde çözüme kavuşturulduğunda finansal araçlar için Makul Değer değerlemesinin objektifliğini kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca, yorumda bulunan kişi veya kurumlardan finansal tablo hazırlayıcılarının büyük bir çoğunluğu, Makul Değer Muhasebesine karşı olduklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, yorum yapan diğer kişi veya kurumlar arasında Makul Değer Muhasebesine karşı çıkanlar ve Makul Değer Muhasebesini destekleyenlerin sayısı birbirine yakındır. JWG'un önerileri hakkında yorum yapan kişi veya kurumların bir çoğu (özellikle finansal tablo hazırlayıcıları), finansal tablo kullanıcılarının mevcut muhasebe sisteminde değişiklik taleplerine dair bir delilin olmadığını ileri sürmüşler ve kullanıcıların Makul Değer bilgisini anlamayacağı konusundaki kaygılarını ifade etmişlerdir. Yorumda bulunan kişi veya kurumların çoğunluğunun diğer bir kaygısı da, çoğu finansal olmayan kalem tarihi maliyete göre değerlendirilmeye devam edilirken finansal araçların Makul Değerde değerlendirilmesi ile ilgili belirgin bir tutarsızlığın ortaya

çıkacağıdır. Bununla birlikte, birkaç yorumcu, bilançodaki bütün varlık ve borçları kapsayacak şekilde uygun değerlendirme yönteminin araştırılması için daha kapsamlı bir çalışmanın yapılması gerektiğini ileri sürmüştür [37].

Finansal araçların finansal tablolarda Makul Değerde sunulması konusunda yatırım danışma grubu olan Sirota Consulting tarafından yayınlanan raporda, bütün finansal araçların finansal tablolarda Makul Değerde sunulması konusunda görüş birliği olmadığı belirtilmiştir. Buna ilaveten, raporda, sadece katılımcıların çok az bir kısmının finansal araçların Makul Değerleri konusunda bilgiye sahip olduğu ve finansal araçların finansal tablolarda Makul Değerde kayıtlanması ve değerlendirilmesi gerektiğine taraftar olanlar ile böyle önemli bir değişikliğin gerekli olmadığını düşünenlerin sayısının eşit olduğu ifade edilmiştir [1].

Ernst & Young, JWG'un bütün finansal araçlarla ilgili elde tutma kazanç veya zararlarının tamamının kazançta dahil edilmesi yaklaşımının, finansal tablo kullanıcılarına ilaveten işletme yönetiminin kendi işletmesinin faaliyet sonuçlarını anlamasını, yorumlamasını ve iletmesini zorlaştıracığını düşünür. Ernst & Young, işletmelerin faiz gelirlerinin ve faiz giderlerinin Makul Değerde raporlanmasını isteyen JWG'un kararını desteklememektedir. Ayrıca, Ernst & Young, Makul Değer faizlerinin raporlanmasının işletmenin finansal tablo kullanıcılarına veya işletmenin yönetim amaçları açısından faydalı ve ilgili bilgi sağlayıp sağlamayacağından şüphe eder. Ernst & Young, Makul Değer faizlerinin sözleşmeye dayalı nakit akımları ile ilişkisi olmadığını düşünür. Ernst & Young, Makul Değer faizlerinin tarihi maliyete dayalı olan faizler ile karşılaştırıldığında daha kestirimci olduğu görüşünü de kabul etmemektedir [1].

Makul Değer Muhasebesi ile ilgili tartışmalar dikkate alındığında, Tam Makul Değer Muhasebesinin uygulanmasının maliyeti ve yararlarının da göz önünde bulundurulması gerekir. Ernst & Young'a göre, bütün finansal araçlar ile ilgili tutarlı ve güvenilir Makul Değerin belirlenmesi için uygun sistemlerin, yöntemlerin ve süreçlerin kurulması ile insan gücünün temininin önemli bir maliyeti olacaktır. Bu yüzden, Ernst & Young değerlendirme sistemleri, veri toplama, dahili kontrol sistemleri ile ilgili değişiklik ve insan kaynaklarının maliyetinin pek çok işletme için çok yüksek olacağını düşünmektedir [1]. Gerry Dickinson ve Patrick M. Liedtke tarafından yapılan ve yukarıda adı geçen araştırmada, Tam Makul Değerde raporlamaya geçildiği ilk aşamada Makul Değerde raporlama ile ilgili doğrudan maliyetlerin (finansal bilgilerin toplanması ve karşılaştırılmasının maliyeti ile ilgili denetim ücretleri) cari raporlama maliyetlerini artıracığı sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu araştırmaya katılan hayat sigorta şirketleri doğrudan maliyetlerin cari raporlama

maliyetlerini % 35 oranında, hayat dışı sigorta şirketleri ise %30 oranında artıracığını belirtmiştir. Ayrıca, birkaç işletme, uygulamaya geçişin ilk iki veya üç yılında yatırımcıların ve diğer finansal tablo kullanıcılarının iki bilgi setini uzlaştırmalarını sağlamak amacıyla mevcut muhasebe sistemi ile Tam Makul Değer muhasebenin birlikte kullanılması gerektiğini söylemiştir. Bu durumda, Makul Değer Muhasebesine geçişin başlangıç maliyetinin, mevcut maliyetin iki katından fazla olacağı düşünülmektedir. Birkaç yıl sonra finansal raporlama maliyetinin düşmesi beklenir. Tam Makul Değerde raporlama yerleşse ve bu sistem hakkında deneyim kazanılsa bile, Tam Makul Değerde raporlama maliyetinin mevcut raporlama maliyetinden daha yüksek olmaya devam edeceği konusunda genel bir görüş vardır. Bunun nedeni ise, Makul Değerde raporlamanın karmaşık olması ve sigorta şirketlerinde Makul Değerin belirlenmesinin daha fazla subjektiflik içermesine bağlı olarak daha detaylı varsayım açıklamalarının yapılmasının gerekli olmasıdır. Söz konusu araştırmada, daha uzun dönem açısından Tam Makul Değerde raporlama maliyetinin cari raporlama maliyetinin hayat sigorta şirketlerinde yaklaşık % 30'u, hayat dışı sigorta şirketlerinde ise yaklaşık % 20'si olacağı belirtilmiştir. Tam Makul Değer Muhasebesine geçişin toplam faaliyet maliyetlerinde ne ölçüde artışa neden olacağı konusunda ise, hayat sigorta şirketleri Tam Makul Değer Muhasebesine geçişin toplam faaliyet maliyetlerini yaklaşık % 5 civarında artıracığını ve hayat dışı sigorta şirketleri ise yaklaşık % 4 civarında artıracığını ifade etmişlerdir [44].

Bugün Makul Değerin ne olduğu konusunda çok fazla tartışma olmasına ve insanların finansal tabloları farklı bir şekilde incelemeye alışmaları için halledilmesi gereken pek çok problem var olmasına rağmen Sondhi, tartışmanın ekonomik sistem için çok daha sağlıklı olacağını düşünür. Uzun vadede, daha iyi açıklamalarla birleştirilen Makul Değerin daha iyi nasıl belirleneceği konusunda görüş birliğine doğru ilerleme, sonuçta yatırımcıların bilgiye dayalı karar almalarına daha fazla yardımcı olacaktır [3].

VII. SONUÇ

Son yıllarda yaşanan finansal risk yönetim ve bilgi teknolojisindeki gelişmelerin, sermaye piyasalarının evrenselleşmesinin, gelişmiş türev ürünleri ve diğer karmaşık finansal araçların kullanımının artmasının neden olduğu iş ve yatırım çevresindeki değişiklikler ve piyasa koşullarındaki belirsizlikler, yatırımcıların bilgiye dayalı karar alma ihtiyacını daha fazla artırmıştır. Bu nedenle, muhasebe standartlarını belirleyici kurumlar tarafından, yatırımcıların ihtiyacına cevap verecek bilginin üretilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan birisi de, varlık ve yükümlülüklerin bilançoda Makul Değerleriyle sunulması ve bunların Makul Değerlerindeki değişiklik nedeniyle ortaya çıkan kazanç veya zararların gelir

tablosuna yansıtılması üzerine yapılan çalışmalardır. Makul Değere göre değerlendirme, yatırımcıların karar alma sırasında ihtiyaç duydukları varlık ve borçların mevcut piyasa değerleri konusunda bilgi sağlamaktadır.

Muhasebe otoriteleri, varlık ve yükümlülüklerin Makul Değerde değerlendirilmesinin tarihi maliyete göre değerlemeden daha fazla yararlı olacağını düşünürler. Ancak, Makul Değer Muhasebesinin finansal tablolarda sunulan bütün varlık ve borçları kapsayacak şekilde uygulanabilmesi günümüzde mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, başta IASB ve FASB olmak üzere standart belirleyiciler, yatırımcılara daha ilgili bilgi sağlayan Makul Değer Muhasebesini finansal araçlara uygulamaya çalışmaktadırlar. IASB ve FASB'un Makul Değer Muhasebesinin finansal araçlara uygulanması konusundaki çalışmaları devam etmektedir. Ancak, Tam Makul Değer Muhasebesine karşı tepkiler nedeniyle, Makul Değer Muhasebesi konusunda IASB ve FASB'un çalışmaları yavaş ilerlemektedir.

Finansal araçların Makul Değerde kayıtlanması ve değerlendirilmesine karşı tepkiler, muhasebe tartışmalarında nadir görülen bir yoğunlukta ortaya çıkmıştır. Özellikle de, Tam Makul Değer Muhasebesine karşı olumsuz tepkiler, varlık ve borçlarının büyük bir çoğunluğunu finansal araçların oluşturduğu bankacılık ve sigorta sektöründen gelmiştir. Tam Makul Değer Muhasebesine karşı çıkanların gerekçesi, Tam Makul Değer Muhasebesinin finansal tabloların güvenilirliğini, finansal tablolarda sunulan bilgilerin ilgililiğini, finansal tabloların karşılaştırılabilirliğini azaltacağı ve kazanç değişkenliğine yol açacağı ile işletme performansı ile bir ilgisi olmadığı yönünde olmuştur. Makul Değer Muhasebesine yöneltilen bu eleştiriler, genellikle aktif bir piyasası olmayan finansal araçların Makul Değerinin çeşitli değerlendirme yöntemleri kullanılarak tahmin edilmesi durumunda ortaya çıkmaktadır.

Tam Makul Değer Muhasebesi, aktif bir piyasası olmayan varlık ve yükümlülüklerle uygulandığında yukarıda belirtilen kaygıları ortaya çıkarabilir. Bu nedenle, standart belirleyici kurumlar, böyle durumlarda Makul Değerin belirlenmesi için uygun standartlar geliştirmeli ve yayınlamalıdır. Bu konuda henüz taslak halinde olmakla birlikte, FASB bir adım atmıştır. Ayrıca, standart belirleyicilerin, finansal araçlar ile ilgili elde tutma kazanç veya zararların kayıt edilmesi konusunda vergi otoriteleri ile birlikte çalışmasında da yarar vardır. Özellikle de, bu işbirlikçi çalışma, ülkemiz gibi vergi ve finansal raporlamanın iç içe olduğu ülkelerde yapılmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Wilson, A. & Ernst&Young. (2001). Fair Value and Measurement: Where the Conflicts Lie. *Balance Sheet*, 9(4), 26-33.
- [2] JWG (Financial Instruments Joint Working Group of Standard Setters). (2000). Draft Standard and Basis for Conclusions – Accounting for Financial Instruments and Similar Items. December. (<http://www.iasc.org.uk/docs/fijwg/fijwg-1.pdf>). [31.03.2005].
- [3] Campbell, S. (2004). Ask the Expert: Fair Value Accounting and the FASB. *The Financial Journalist*, 16. (<http://www.acsondhi.com/press/press0204.html>). [25.05.2004].
- [4] Coy, P. (2002). Why Ekonomists Like Accounting Based on Market Values. *Business Week*, March. (<http://proquest.umi.com>). [05.04.2002].
- [5] Hirst, D.E.; Hopkins, P.E. & Wahlen, J.M. (2004). Fair Values, Income Measurement, and Bank Analysts' Risk and Valuation Judgments. *The Accounting Review*, 79(2), 453-472.
- [6] Schmidt, S. (2004). Fair Value Accounting. *Federal Reserve Bulletin*, November 18. (<http://www.bis.org/review/r041122e.pdf>). [25.01.2005].
- [7] Foster, J.M.N. & Upton, W.S. (2001). The Case for Initially Measuring Liabilities at Fair Value. *Understanding The Issues*, 2(1), 1-4.
- [8] Hague, I.P.N. (2000). Fair Value, Full Information. June-July. (http://www.camagazine.com/index.cfm/ci_id/7210/la_id/1.htm). [25.01.2005].
- [9] Brandon, K.L. (2004). Fair Value in Financial Reporting. *SIA Research Reports*. V(2), 3-9. New York: Securities Industry Association.
- [10] Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu. Kamuoyunun Görüşlerine Açılan Temel Muhasebe Terimleri. (<http://www.tmsk.org.tr>). [07.04.2005].
- [11] Allatt, G. (2001). Fair – Value Accounting: Examining the Consequences. *Balance Sheet*, 9(4), 22-25.
- [12] Nash, H. Fair Value. (http://home.sprintmail.com/~humphreynash/Fair_Value.htm). [07.03.2005].
- [13] Chisnall, P. (2001). Fair Value Accounting – An Industry View. *Balance Sheet*, 9(1), 27-33.
- [14] Sermaye Piyasası Kurulu. Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ. (Seri: XI, No: 25). (<http://www.spk.gov.tr/mevzuat/Doc/spk16.doc>). [02.11.2004].
- [15] FASB. Proposed Statement of Financial Accounting Standards. (2004). Fair Value Measurements. June. (<http://www.fasb.org/draft/edfairvaluemeasurements.pdf>). [08.04.2005].
- [16] Foster, J.M.N. & Upton, W.S. (2001). Measuring Fair Value. *Understanding The Issues*, 3(1), 1-6.
- [17] Holzmann, O.J. & Robinson, T.R. (2004). Fair Value Measurements. *The Journal of Corporate Accounting & Finance*, 16(1), 73-75.
- [18] Archer, S. (1997). The ASB's Exposure Draft Statement of Principles: A Comment. *Accounting and Business Research*, 27(3), 229-241.
- [19] Barth, M.E. & Landsman, W.R. (1995). Fundamental Issues Related to Using Fair Value Accounting for Financial Reporting. *Accounting Horizons*, 9(4), 97-107.
- [20] Wahlen, J.M.; Boatsman, J.R.; Herz, R.H.; Jonas, G.J.; Palepu, K.G.; Ryan, S.G.; Schipper, K.; Schrand, C.M. & Skinner, D.J. (2000). Response to the FASB Preliminary Views: Reporting Financial Instruments and Certain Related Assets and Liabilities at Fair Value. *Accounting Horizons*, 14(4), 501-508.
- [21] Menelaides, S.L.; Graham, L.E. & Fischbach, G. (2003). The Auditor's Approach to Fair Value. *Journal of Accountancy*, 195(6), 73-76.
- [22] Executivecaliber (2003). Lease Training: Fair Value Measurement. November. (<http://executivecaliber.ws/systmpl/fairvaluemeasurement>). [25.01.2005].
- [23] Gürsel, Ö. (1995). Değerleme Yöntemleri. *Mali Hukuk Dergisi*, 57, Mayıs - Haziran, 7-15.
- [24] King, A.M. (2003). Fair Value Accounting, Its Time Has Come and Gone. *Strategic Finance*, September, 55-57.
- [25] Barth, M.E. (2000). Valuation – Based Accounting Research: Implications for Financial Reporting and Opportunities for Future Research. *Accounting and Finance*, 40(1), 7-31.
- [26] Karahan, K. (2002). Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında Finansal Araçların Mali Tablolarda Gösterimi ve Değerlemesine İlişkin Esaslar. *Basılmamış Yeterlilik Etüdü*. Sermaye Piyasası Kurulu Muhasebe Standartları Dairesi.
- [27] Damant, D. (2003). Accounting Standards – A New Era. *Balance Sheet*, 11(1), 9-20.
- [28] Ishikawa, J. (2005). A Social Science of Contemporary Value – Based Accounting: Economic Foundations of Accounting for Financial Instruments. *Critical Perspective on Accounting*, 16(2), 115-136.

- [29] Hague, I.P.N & Willis, D.W. (1999). Old Price or New? *CA Magazine*, 132(1), 47- 56.
- [30] Scott, M. (2004). Sea-Change in European Financial Reporting: Time to Disclose Those Embedded Derivatives. *Financier Worldwide*, 22, October.
- [31] Executivecaliber. "Lease Training: Fair Value", (<http://executivecaliber.ws/sys-tmpl/fairvalue>). [25.01.2005].
- [32] Enria, A.; Capiello, L.; Dierick, F.; Grittini, S.; Haralambous, A.; Maddaloni, A.; Molitor, P.; Pires, F. & Poloni, P. (2004). *Fair Value Accounting and Financial Stability*. European Central Bank Occasional Paper Series No.13, Germany: European Central Bank.
- [33] (2001). Shining A Light on Company Accounts. *Economist*, 360(8235), 53-54.
- [34] JWG (Financial Instruments Joint Working Group of Standard Setters). (2000). Draft Standard and Basis for Conclusions – Accounting for Financial Instruments and Similar Items. December. (<http://www.iasc.org.uk/docs/fijwg/fijwg-0.pdf>). [31.03.2005].
- [35] IASB. (2004). International Accounting Standard Board Issues Exposure Draft of Proposed Amendment to IAS 39. 21 April. (http://www.iasb.org/uploaded_files/documents/10_130_2004pr10.pdf). [31.03.2005].
- [36] IASB. (2001). Summary of IAS - 39 Financial Instruments: Recognition and Measurements. January. (<http://www.iasplus.com/standard/ias39.htm>). [31.03.2005].
- [37] Hague, I.P.N. (2002). Fair Value for Financial Instruments – Where to Next?. *Balance Sheet*, 10(1), 8-11.
- [38] Activeline. 39 Numaralı UMS: Finansal Enstrümanlar: Mali Tablolara Yansıtılması ve Değerlendirilmesi. (http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?Narticle_id=1528). [20.01.2004].
- [39] Damant, D. (2001). The New World Ahead: The Internationalisation of Accounting Rules. *Balance Sheet*, 9(1), 17-21.
- [40] Poon, W.W. (2004). Using Fair Value Accounting for Financial Instruments. *American Business Review*, 22(1), 39-41.
- [41] Casabena, P.A. (2002). Recent Accounting Standards Are Changing the Content of Corporate Financial Statements, Part I. *Financial Accounting & Reporting Exchange*, 22(6), 98-101.
- [42] Conger, R.F.; Hurley, J.D. & Lowe, S.P. (2004). How Might the Presentation of Liabilities at Fair Value Have Affected the Reported Results of U.S. Property and Casualty Insurers? *Fair Value of P & C Liabilities: Practical Implications*. USA: The Casualty Actuarial Society.
- [43] FASB SFAC No: 7. (2000). Using Cash Flow Information and Present Value in Accounting Measurements. February. (<http://www.fasb.org/pdf/con7.pdf>). [11.11.2004].
- [44] Dickinson, G. & Liedtke, P.M. (2004). Impact of a Fair Value Financial Reporting System on Insurance Companies: A Survey. *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, 29(3), 540-581.
- [45] Gray, R.P. (2003). Research Note: Revisiting Fair Value Accounting – Measuring Commercial Banks' Liabilities. *ABACUS*, 39(2), 250-261.
- [46] Nelson, K.K. (1996). Fair Value Accounting for Commercial Banks: An Empirical Analysis of SFAS No. 107. *The Accounting Review*, 71(2), 161-182.
- [47] Cover Story (2000). Fair Value Ruling Faces Likely Delay. *Insurance Accounting*, 11(35), 1-2.
- [48] Ebling, P. (2001). Fair Value Accounting: Breaking A Butterfly Upon A Wheel. *Balance Sheet*, 9(1), 22-26.
- [49] Horton, J.G. & Macve, R.H. (2000). 'Fair Value' for Financial Instruments: How Erasing Theory is Leading to Unworkable Global Accounting Standards for Performance Reporting. May. (<http://www.lse.ac.uk/collections/accountingAndFinance/staff/macve/files/aarfi2fpweb.pdf>). [26.01.2005].
- [50] Jones, J.P. (1999). Present Value – Based Measurements and Fair Value. *The CPA Journal*, 69(10), 28-30.
- [51] Damant, D. (2002). Financial Instruments: Fair Values and Disclosure. *Balance Sheet*, 10(1), 12-19.

Hikmet ULUSAN (ulusan70@yahoo.com) has Ph.D. of Accounting – Auditing at Istanbul University Social Sciences Institute. She is an assistant professor in department of Business Administration at Faculty of Economics & Administrative Sciences, Erciyes University in Turkey. Her research areas include financial reporting, accounting principles and policies, valuation, inflation accounting, bank accounting.